

تصویر ابو عبد الرحمن المکردي

شہر عیات

مہستوورہی نہردہ نان

منشی اقرأ الثقافی
www.igra.ahlamontada.com

وہنگیرال و بہراوتیر نووسین

نہوون نہقشبہندی

شہرعیات

شهرعییات

مەستوورەى ئەردەلان

وەرگێران و پەراوێز نووسینی:

دوکتۆر نەوید نەقشبەندی

ناوی کتیب: شهرعیات
نویسنی: مستورهی نرده لان
لیکدانه و پتیه کی و ورگترانی: نهوید نه قشبه نندی
پتداچونه و هه له گری: ناری محمدهد صالح (عبدی)
رازانده و دارشتنی: ناری، فیان کامپیوتر
بلاوگراوهی ناراس- ژماره: ۳۹۹
رووبهرگ: حمید نازموده
سهریه رشتی چاپ: ناوهرحمانی حاجی مه محمود
چاپی یه کهم، ههولتر- ۲۰۰۵
له کتیبخانهی گشتی له ههولتر ژماره (۷۳۵) ی سالی ۲۰۰۵ ی دراوهتن

بهش به حالی خوم نهم کتیبه پیشکش
ده کهم به هاوسری کابان و خوشه ویستم
و کچی جوانمان «شمیما»

ناوهرۆك

- ۱ پێشه‌کی
 ۴۷ پێشه‌کی نووسەر
 ۵۳ به‌ندی یه‌که‌م: باسی نوسوڵی نایه‌ن
 ۶۱ به‌ندی دووه‌م: باسی فووعی نایه‌ن
 ۶۷ به‌شی یه‌که‌م: پاکی
 ۶۹ به‌شی دووه‌م: باسی نمو شتانه‌ی بو دهنوێژ واجبن
 ۷۶ نمو شتانه‌ی له دهنوێژا به تایه‌تی به شمرت گه‌راون
 ۸۰ باسی دیکه له به‌تال بوونی دهنوێژ
 ۸۳ به‌شی سێه‌م
 ۸۳ لقی یه‌که‌م: نوێژ
 ۹۲ باسی هه‌ینتی نوێژ
 ۹۳ باسی نه‌بعازی نوێژ (ابه‌اض)
 ۹۵ لقی دووه‌م: رۆژوو
 ۹۹ لقی سێه‌م: زه‌کات
 ۱۰۳ لقی چواره‌م: ده‌ج
 ۱۱۱ لقی پێنجه‌م: جیهاد
 ۱۱۵ به‌ندی سێه‌م: باسی غوسل
 ۱۱۷ به‌شی یه‌که‌م: شۆردنی زینطوو
 ۱۲۰ به‌شی دووه‌م: شۆردنی مردوو

پیتشه‌کی

کتیبه‌ی «شرعییات» یان «رساله‌ی شرعیه»‌ی شاعری بمنتویانگی کورد (ماه‌شهره‌ف خانم) ناسراو به (مستورده‌ی نمرده‌لان) به پیتی به‌لگینگی زۆر ده‌بی به کتیبه‌کی تایبیتی له میژوری زانستی نیلامی له کوردستان له به‌رچاو به‌خزیت. نهم کتیبه نه‌گهرچی قه‌باره و بارستیکی زۆدی نییه، به‌لام له بولری زانستی‌موه زۆر به‌مخره و شایسته‌یه که زانایان له چهند بولری جیا‌جیادا بی‌خمنه به‌ر پشکنین و لیکۆلینموه. به تایبیت بۆ نهم کسانه‌ی که له بولری میژوری زانسته نی‌لامیه‌کان له کوردستان خهریکی لیکۆلینموه‌ن، نهم کتیبه زۆر بابیتی سهرنج‌اکیشی تینایه و په‌رده له‌سهر ژبانی زانستی و کتیبه سهرچاوه‌کان و ناستی زانایانی نهم سهرده‌مه لاده‌بات. هه‌روه‌ها بۆ نهم کسانه‌ش که ده‌یانموی ژبانی کۆمه‌لا‌به‌تی و کولتوری نهم سهرده‌مه بناسن، نهم کتیبه ده‌توانی زۆر یارمه‌تیدهر بی.

بی‌گومان، نهم کتیبه له ده‌رۆبه‌ری ساله‌کانی ۱۲۵۵ تا ۱۲۶۲ی

مانگی نووسراوه، چوونکه یه کم له به لکه و شتوازه کان، و دووهم، به وردبون لمر کتیه که واده کړې که خاتومه مستوره نهم کتیه له کاتی پریشان حالی و نامورادیدا نووسیوه، خزیشی ده لیت: (له پژونکنا که گلزلی به ختم له بی وفايي دوران کورتبوه لیژی و شوشی همیستم به بوردی ناله باری موقه دهری پژگار شکابوو، وه پژم به وینه زولای تازه برون شتواو بووه پژگارم وه کو خزم بی سرو سامان کورتبوه دلم به تیری خه دنگی فلهک خوتناوی مابوو و کژشکی به ختم به دمتی گوردونی ناله بار پوخابوو).

جا زوړترین سهختی و بی تاقمتی و نارې حفتی مستوره له سالی ۱۲۵۵ دمتی پتکړدوره، واته کاتیک که خوسرهو خان شوی مستوره، کۆچی دوايي کرد و خاتوو مستوره ی ناسک خیمایلی شوخو شعریستی به جی هیئت. به لام لهوانمیه بتوانین نلک به یقین بمس به دوردلی و به گومانمیه میژووی نووسینی نهم کتیه وردتر دیاری کیمین و بیژین که نهم کتیه له دواي سالی ۱۲۶۲ ی مانگی که سالی مردنی (نېولسمو حه مسه د) برای خو شعریستی مستورمیه نووسراوه تموه. واته دهوروبوری په کسد و شمت سال له معرفیش که مستوره خانم لمو کاته دا تمه منی ۴۲ سال بووه.

بژ باشتر ناسینی نهم کتیه دمی ناوړې بهینه سر شو سرده مهی که نهم کتیه نووسراوه و ژیا نی خملکی لمو هاویمه بناسین و بزانیان زانایانی نایینی نمو سرده مه کی بوون و چو ژیاون و چیاون خویندوه؟ باشتر وایه بارودوخی زانست و زانایان لمو سرده مه زوړ به کورتی له بهرچاو بهخین تا بزانیان مستوره وهختی نهم نامیلکیمیه نووسیوه، چی له میشکیدا گوزه راوه و چو

ژباړه و بڼ نووښی نهم کتیبه چ کتیبانیکي لمبرچاو بووکه.

د هزانین که هر لمو سرده مې که یه که مین گزنگی خڅری نیسلام
کوتووه کوردستان (سالی ۲۵ مانگی)، کورده کان زڅو باش ملیان نیا بهم
نایسته و بڼه موسولماننیکي باش. زانسته نیسلامیه کان له نیویاندا نرخ و
بهریکي زڅری همبو و نهم ناوچه جوانی کورده واریه، زانایانیکي زڅری
پیشکمش به نیسلام کرد که به بی گومان له جیهاندا هیچ موسولمانی ناتوانی
نمو خزمه تانې که نهم زانایانه به نیسلام و موسولمانان کورده ویا نه رچاو نه کات
یا لمبیری خڅری بفرستوه.

بڼ ورته په کي له زانسته نیسلامیه کان، زانستی لیکڅلینه و ناسپنی
فرموده کانی پتفه مبری مغزنه ^(سوره خواد لمرن) (علم الحديث). بنچینه نهم
زانسته وه کو زانستیکي نیسلامی تا کانی نووښی کتیبی (علم الحديث) ی
نیبوسه لاهی شاره زوری (ابن الصلاح الشهوری) دابین نه کرابو. که دپاره تا
پیش له موه موسولمانان به باشی نمایند زانی فرموده کانی پتفه مبره کیمان چوڼ
بناسن. همروها بڼ هرکمی که که مترین تیروانینی به سر زانسته
نیسلامیه کان همی، نیوی زانایان وک سعیه ددینی نامیدی (سیف الدین
الاملي) و نیب خملکان (ابن خلکان) و نیب نهمیر (ابن اثیر) و شهابوددینی
نالورسی (شهاب الدین الالوسي) نیوانتیکي زڅو ناشان که هموویان کورد بوون و
هیچ کاتیش نیانویستوه خویان بناسنن. یاخو تا نهم کاتانې دوایش زڅرتی
موفتیانی گوره و لاته نیسلامیه کان دهمینین که له نیو کوردان هملکوتون و
کورد بوون. وه کو موفتی زهاوی بابی شاعیری گموره سیدقی زهاوی که زیار

له سی سال له عێراقدا له ناستی فتوادان بووه و له دوو مذهبی حنفی و شافعییدا فتوای داوه. یاخۆ نمو زانا گهوهی که ماوهینکی زۆر نییه له نێومان نهماوه، واته خوالیخۆشبوو، مهلا عهبدولکهریمی موودهپرپیس یا زۆر پێشتر لهمان عهلامه ستمی زاده که نهویش له سالانی ناخری نیوهی دووههمی سدهی دوازههم موفتی بهضا بووه. یاخو نهحه دالمجی نه لکوردی فتوادری نیستای کرمیت و موحه محمد موحیددین نهلقهوه داخی فتوادری نیستای قهتەر. یاخۆ زانا و تاربیژ و فتوادری بهناویانگی مهککه له سدهی دهیه منا واته موحه محمدی کوری سولیمانی کوردی که له نیشتاها له کتێبه فیهیهکاندا به نێوی (الکردی) بهناویانگی و فتواکانی به په کێک له سهراوه گرنگهکان حسیب ده کرت.

له سالانی ناخری سدهی دهیه می مانگی بوو که زانستی نیلامی له کوردستان لاپهرمهتکی تازهی به خۆی دی و ههر لهم سدهیه بهروو ژوو، به تایبهت له ناوچهی خزههلات زانایانکی زۆرمان له میژوی پان و بهرینی کوردی، پیشکش به نایینی نیسلام کردوه. واته له کاتی مهلا نهبووه کری موسه نینفی چۆری (السلام ابوکر المصنف الجۆری) هاتووته دنیا. واته نزیکه ی سێ سده و چل سال پێش نووسینی کتیبی (شرعیات) مستورهی نهرده لانی له سته.

له سالی ١٩٠٩ی کۆچی مانگی که سێ سده و یازده سال پێش له دایکبوونی مستورهی نهرده لانه، مهلا نهبووه کری موسه نینفی چۆری له دایکبووه. نم زانا

پایه‌بهره به‌کمی برده بود و زانایان که له زانستی نیسلامیا سرسوریه‌نم برده و تمنسیری زوری کرده‌ته سر نه‌نمده‌کانی دوی خوی و تا چمنین سال دوی مردنیشی هر کانی نیو و یادی ده‌کرا، گموره‌یی و شکوی خوی نیشان ددها. زانایانی ناوچه‌که، فتواکانی نمریان ده‌ست به ده‌ست ده‌گمراند و قسه‌ی نمریان به لاهو به‌لکه (حجت) بو. همروها بیرونی‌چونه‌کانی نمریان له زانسته‌کانی نه‌ده‌ب و میژوو و همروها لیکنانه‌وی قورنانی پیروز و فیه و نوسوول بز یه‌کریان ده‌گمرانده. به راستی زانایه‌کی گموره بوو که تا چمنین سال دوی مردنیشی لم کتیه‌ی (شرعیات) خاتوم‌مستوره‌ش نیوی هاتوو و خاتوو مستوره‌ش قسه‌ی نمری به به‌لکه داناوه. نم زانایه دوو نازناوی همبوو (نمبوو‌کر) و (نمبوو یوسوف). به‌لام زیاتر به (نمبوو‌کر) نیوی دهرکرده. نیوی خوی سه‌ی حه‌سه و له نه‌نمده‌ی پیرخزی شاهزیه. هر نه‌مه‌ش بۆته هوی پز و بایه‌خی زیاتری له نار خه‌لکا. ناوچه‌ی له‌دایک‌بوونی به وودی نه‌نمراوه، به‌لام ده‌زانین که له ناوچه‌ی (که‌لاتمرزان) سر به شاری سه هاتووته دنیا. نه‌لپت لمو کاتدها سه هیشتا نه‌کراوته دارالایاله، و حکومتی نمر سرده‌مه له قه‌لای حه‌سه‌ناوا بوو که له خورنشین سه زور دور نیه.

مه‌لا نمبوو‌کر تا دواترین سانه‌کانی ته‌مینی به‌هره‌یکی زوری له مالی دنیا نمبوو، و نه له دل و نه له بواله‌میشدا دلی بز نه‌ده‌چرو. پاش نمری که له سه‌فهرتی دورودریز به ولاتانی میسر و شام و عمره‌ستان، ده‌گمراسته بز کوردستان، له قوتابخانه‌ی مه‌درسه‌ی (جامع‌السور) که نه‌میرحه‌مه‌ی بابانی

دروستی کردبوو خۆی به دهرس وتنمهو خمرتك دهكا و نه ميره كانى بابانیش -
 همروا كه عاده تيان بووه كه له زانا پانى نايینی پټریان دهگرت- پټزی زوریان لی
 گرتووه. همر لهم قوتابخانه میشتا بوو كه كتیبی نه لوزو حی (الوضوح) ی نووسیوه
 كه په كینكه له سرچاوه كانی نامیلكه ی شهرعیاتی مستوره. همر لهم سالانه
 هلۆخان له قهلاى حسمناوای دهرووبری شاری سنه، حكومتی دهكرد.
 هلۆخان زۆر مهلا نه بوویه كری موسیقی خوش دهوشت. بمشی له زویه كانی
 داوینی كیتی له دهرووبری شاری مریوانی به مهلا نه بوویه كر به خشی. جا لمبر
 نموی كه نمو زویانه ناو و پروبارتکی چۆر و پهرانی تیتا بوو نیویان نا چۆر و
 لمو كاتمهو دتی چۆر دروست كرا. نهموه كانی مهلا نه بوویه كر نیتاش لهم دیتاته
 دهژین.

مهلا نه بوویه كر عمره ی زیان و فارسی زانیتکی باش بوو. به همر دوو زمانه كه
 دهیخویند و دهینوسی. نهمو دهوشت خۆی بیستنی بمو مهلبنده كولتوری و
 سقافیه كه زانا پانی نمو سرده مه تیتا بیریان دهكردوه. له زۆر باس و
 بابته تریشدا زانیاری همبوو. به تایبته كه بۆ زۆر شوتن سهفهری كردهبوو و له
 سرچاوه ی زانستی و كتیبه گهلیكی زۆر كهلكی وهرگرتبوو. كتیبی به نرخي
 (طبقات الشافیه) بهلگمیه له سر توانا و ناگاداری و بۆچوون و شیناوی جوانی
 نمو له نووسیندا. (سراج الطریق) و (ریاض الخلود) ی به فارسی نووسی، كه
 یه كه میان له بواری تسمروف و عیرفانه، و دووه میان بریتیه له كۆمهله
 چیرۆك و داستانی جوان. همروه ها كتیبیكی تری به زمانی فارسی همیه به نیوی
 (آفتاب) كه چه كامه كیه (منظومه) له پمسی پیغه مبهردا^(۳۰). گرنگترین

کتیبه فیهی نمو، (الوضوح) له چوار برگدا که نه گمرچی زیاتر شعرچی کتیبهی (محرری) پافیهی به لام له نیوانیدا زوری له پا و بیرویز چوونی خزیشی تیدایه.

جگه له (مه لاتمه بویه کر موسننیف) ولاتی کوردستان زانایانی زوری له داوینی خزیدا پمرومده کردوه، به لام -له گهل پزتیکی که بز هه مویان ده گرین- په خنمیکمان له زوریان همه. نویش نه میه که زانیاریه کانی خزیانیا ن ننووسیه تا نوانه ی به شویناندا دین بیانناسن و نیریان بزائن و پزریان لی بگرن تا به دنیا بلین که له باومشی پر له میتهری کوردستان چ زانایان و پسپزانی ژیاون. مه لاتمه بویه کریشان هر له هر نوره نیریان ناوه (مصنف) واته نووسر، که دستی بز قهلم بردوه و چهند کتیبه کی نووسیه. نه گمرنه خودا خزی ده زانی که چنده هزار زانی گموره لم ولاتمدا ژیاون که لای کم ناویشان نه ماره و هیچ کمیش هر ناویان نازانی. بگره نه گمر مه لاتمه بویه کریش شتیکی ننووسیا، هیچ کات نویشمان نه ده ناسی.

یه کی له نسابه کانی نه مانی نیوی نه م زانایانه نوه بووه که هیچ کتیب و نامیلکه و بملگمیتکیان له خزیان به جی نه میشتوه تا نیمه بیانناسین. زوریه ی لم زانایانه خزیان نیانویستوه ناویان به جی به منی، چونکه به ناویانگ بوونیان به لاره عمیب بووه، و همروه ها که په همرانی نایینیش وتویانه که باشر نهمیه که کمی نیانناسی و نه گمر به نمتوی خزیانیا ن زانیوه که زانسته کانیان بیتن، بیشتر هملیان داوه به نووسینی کتیبهی شعر له سر کتیبه گموره کان، پای و پیچوونی خزیان به خملکی بلین. چونکه نوه ی که

گرنکه گمیاندنی بابه‌ت‌ه‌کان و نه‌مانمتی نایین و زانیاری و فیه به موسولمانانه نه نه‌مه ناوی کمسی له دنیا دهرچن.

هر چۆن بێ زانیانی هاوسر و نه‌وانمیش که له دوی مه‌لانمبووه‌کر هاتون، مه‌لا نمبووه‌کریان وه‌کو نیحامی نه‌وه‌وی و نیحامی غمزالی داناوه که فتواکانی به تایهت بۆ کورده‌واری به‌نرخ و جینگای بیرکردنه‌ویه. چونکه مه‌لانمبووه‌کر به جوانی و دروستی ده‌یزانی که مه‌سه‌لا نه‌و فتواپانه که چهندسه‌د ساڵ پیش نیحامی نه‌وه‌وی ^{مخولان ده‌یزانی} بۆ کابرای عهره‌بی ده‌شته‌کی فرمه‌ویه‌تی، نه‌ نه‌توانین و نه‌ درسته‌ بۆ کوردی زیار له‌ کتوه‌ جوانه‌کانی کورده‌ستان، به‌ کاری یه‌نین. ده‌بێ داب و فیکر و کولتوری هر نه‌ته‌وه‌یک له‌ فتوادانا له‌پیش‌چاو بکری. بۆ نه‌هونه مه‌لا نمبووه‌کر فرمه‌ویه‌تی تور په‌کینکه له‌و شتانه‌ی که ده‌بێ وه‌کو قوت له‌به‌رچاو بێ و زه‌کاتیشی لی ده‌که‌وی. هر له‌م کتبه‌ی خاتومه‌ستورده‌ش - که مه‌لا نمبووه‌کری به (قلوة العلسا) نیو ناره‌- نه‌م فتوا ده‌که‌ویته به‌ر چاومان. نه‌م فتواپه‌ زۆر مه‌سه‌له بۆ نیحه‌ پروون ده‌کاتوه که ساده‌ترینیان نه‌ویه که مه‌لانمبووه‌کری موسه‌ننیه‌ وه‌کو فه‌قیه‌یه‌کی تیگمیشتور و به‌ توانا و پۆشنیه‌ر را و به‌رووبۆچرونی وه‌هاپه که حوکمه‌ فیه‌یه‌کان به‌ پیتی هه‌ل و مه‌رج و گۆپانی زه‌مان و شوین و فره‌هنگ و کۆمه‌لگا ده‌گۆڕدین.

مه‌لانمبووه‌کر وه‌کو زۆری‌تر له‌ زانا گه‌وره‌کانی کورد، نه‌مه‌ی باش ده‌زانی به‌لام نه‌مه‌رۆکه له‌ بواری نیجه‌یه‌ادا نه‌مه که‌مه‌تر په‌چاو ده‌کری.

هر له‌م سالددا که مه‌لانمبووه‌کری موسه‌ننیه‌ی چۆری له‌ دایک بوو، زانای

به نیتو بانگ نیبو حه جهری ههته می (ابن حجر هیتمی) له میسر له دایک بووکه.

نیبو حه جهری ههته می کتیبکی گرنکی له فیهی نیامی شافیمی نوویره به نیتو (تحفة المحتاج بشرح المنهاج) که تا نیتاش گرنکترین و ووردترین سرچاوهی فیهی له مه درسه و مه زهبی نیامی شافیمیه.

زۆتیک له را و فتواکانی نیامی نهووی له (المنهاج) وه در هیناوه و خستویهته بهر په خنه و لیکۆلینهوه، و فتوای تازهی به دست هیناوه. خویندنهووی کتیبی توحفه و توانای وتنوه و وردکردنی وشهکانی، که کتیبکی قورس و گرینگه، نشانهی پشپۆری و توانای زانستی هه مامۆتاییکه. نیبو حه جهر ههته می قوتابی نیام زه که ریای نهساری بووه و نهویش هه قالی کاتی نهقییمتی نیبو حه جهری عمقه لانی و هاوسرده می نیامی سیرتی بووه. توحفه ی نیبو حه جهر بهر دهوام سرچاوه یه کی گرنکی دهوس وتنوهیه، و په کتیکه له سرچاوه گرنگهکانی مهستوره خانم له نووسینی کتیبی (شرعیات) دا.

له کاتی که نیبو حه جهر و مه لانه بووه کوی موسه نیفی چۆر، له ته مهنی چلوه دوو سالیان بوون، له دیکه له دهوویهری شاری سه به نیتو تهخته و له خیزانیکه بهناویانگ به تفقا و زانست و له باوکیکی زانا و له خواترس به نیتو شیخ شه مهسهددینی تهخته می کوی شیخ عهبدول غه فقاری نهوول کوی مه لاگوشایی مهردۆخی، مه دالی هاتوه ته دنیا که زۆر بهناویانگ بووه و بنچینه ی بنه مهالمهتکی زانستی له ناوچه ی سنهه ریک خستوه که تا سهدان سال

زۆری زانایانی نایینی یان لەم بنەمالە بووگن یان بە فەقیهتی دەگمڕنەوه سر
نەم بنەمالە. نەم زاتە پایەبەرزه ناوی مستەفا یە که لە سالی ۹۵۱ ی مانگی لە
دایک بوو و لە میژوودا بە نۆی شیخ مستەفا تەختە دەناسریت.

شیخ مستەفا تەختەوێ مردوخی بە پەلەپایەتییکی زانستی بەرز
گەشتوو، و لە گەڵ نەتەوه کانی توانیویستی لە کوردستاندا خزمەتییکی زۆر بە
نیسلام و خەلکی ناوچه که بکا. نەگەرچی لەو کاتەدا سالی بوو که دارالایالە
هاتبوو سنە، بەلام هیشتا بە شێوهی شارێک سەوسامانی لی نەدراوو. لەبەر
نەوه شیخ مستەفا بە پیتی داب و عادهتی خوێندکارانی کورد سەفەری بۆ زۆر
شوێن کردوو و تەنانەت چوووە میسر و عەرەستانیش. شیخ مستەفا لە
نەحسای عەرەستان لە خزمەتی نێبووچه جەری هەیتەمی دەرسی خوێندوو و
کتیبهی توحفە ی لە لای ئەو تەواو کردوو. لە زانای گەوره نێبووچه جەر داوای
نیجازهی دەرس و تەنەوهی کردوو و ئەویش پڕوانامە ی (اجازە) فتوادان و دەرس
و تەنەوهی پێ داوه. کەواتە، شیخ مستەفا تەختە لە نۆی زانایانی کورد
پەکەمپن کەسە که کتیبی توحفە ی بە شێوهی دەرس، خوێندوو.

دواجاریش گەراو تەوه بۆ دینی (تەختە) و تا ناخری تەمەنی هەر لەوی بە
دەرس و تەنەوه و فێر کردنەوه، خۆی خەریک کردوو. لە دوواترین ساتەکانی
تەمەنیدا گراوی تەریقەتی شیخ شەهابودینی کاکوزە کراییی بوو و ساوہیتک لە
لای ئەو سولووکی کردوو. هەتا وەکو نیجازهی نیرشادیشی لی وەرگرتوو. شیخ
مستەفا خاوەنی جەزە ی پزۆخی و زانستییکی شرعی تەواو بوو و لە هەر دوو
بواره کەدا توانای زۆری بوو. لە پەسنی پێغمبەر^(ص) وە هەروەها بابەتەکانی

تسموف (عیرفان) دا شیر کوردی زوری همیه. شیخ مستغای تهخته دور کوری هه بووه، نئوی یه کتیکان نهحمه د بووه و به شیخ نهحمه دی عملامه بهناویانگه و نئوی تریان شیخ نهبووه کر بووه که له تهخته نه ماره و پریشتووه بۆ دتهاتی کاشتر. لموی بنه ماله کاشتریه کانی دامرزانلووه که عالم عارفی زوریان تیدا هملکوتووه وه کو: شیخ هه بیوللای کاشتری که بارکی بابامردوخی روحانی نووسری کتیبی (تاریخ مشاهیر کرد) و ماموستای عبدالحمید به دیعوزه مانی مهی سمنده جی) ه.

شیخ مستغای له میژوی زانسته نیسلامیه کان له کوردستاندا و به تایبتمی له ناوچهی سه، که سایمتینیکی زور بهرچار گیره. شیخ مستغای تهخته له سالی ۱۰۴۷ ی مانگی له دنیا دهرچوه و نیستاش گلکۆی له ناوایی نهخته له نزیک سیه. واته یه کهده و هفتا سال پیش نووسینی کتیبی (شرعیاتی) خاتوو مستورهی نهرده لآن.

له کاتی له دنیا دهرچونی شیخ مستغای یهک سال به سه هه لباردنی سه وه کو بنکهی ویلایهت تپهر بهو. واته سه د هفتا و چوار سال پیش له دنیا هاتنی خاتوو مستوره، له سالی ۱۰۴۶ مانگی، سهرده می شافعی که له شاکانی زنجیره ی سهرویه، سولهیمانخان نهرده لآن، سهی به دارالایاله هه لبارد و بنکهی حکومتی له ههسناووه بهرو نئوی هیتا. له شارۆچکهی سهی نمر کاته هۆزی «زه پڕین کهفش» نیشته جی بوون. به لām چهند سه سال پیش نهم به سهرهاتنه، سه شارنکی گهوه و رازاره بووه. به پینی

لینکۆلینموه کانی مامۆستا جه میل پۆژیانی ناوی قەدیمی شاری سنه (سی-سر) بووه که له سەردەمی عەباسیە کاندای بنەرت نراوه.

هارون الرشید به پاوژی پزیشکه کۆرده مەسیحیەکانی خزی، نەم ناوچەیه بۆ هاوینەههوار و شوینی سیران و هەسانەوه بنیاتی نا، و له هەموامیهکان، که لەو کاتەدا نەم ناوچە له ژێر دەسلاتیاندا بوو، ستاندی. به دوو بەلگه دەتوانین نەم قسە به راست بزانیین. یه کهم: نەومیه که دانیرهتواله معارفی بریتانیکا، له تیکستی ئینگلیزی خۆیدا هەر نەم ناسه دهکات و بەلگهی بۆ دههینیتیموه که ئیره جیتی باسی نیه. دووهەم بۆونی چەند ناسەواری کۆن وهکو مەرقەدی (هاجەرەخاتوون) خوشکی نیام پەزا لەم شارەیه. چونکه دهرانیین که نیام پەزا و کسانێ له مۆلک و دەسلاتی هارون الرشیددا جیتی پزێ و نیحترام و شکۆیهکی زۆر بوون. باقی نیامزادهکانی تری سنه زیاتر وادهردهکهویتی یادگاری نەر زهردهشتیانە بن که له دهووبەری کیتی (ناویر) یا به پیتی بەلگهکانی زهردهشتی (ناویشتره) به خاڵ سپێرداون. کیتی ناویر بۆ زهرتوشیهکان جیتی پزێه و شوینتیکی تایبەتی، که گوایه دووهەمین شوینی هاتنه خواری سرووش (وسی) بۆ لای زهردهشت بووه.

بهلام نەومی لێرهدا بۆ نیشه گرنگه نەومیه که شیخ مستەفا خالی دەست پێکردنه له نیوان نەر زنجیره زانایانهدا که تا چەند سەد سال لەموه درا له ناستی دهرس وتنەوه و فتوا له کوردستان به تایبەت ناوچەیه سنه دانیشتون. بن گومان به بی-تاسینی نەم بنه ماله لایهیه میژووی ناوچەیه سنه به تەواوی نانووسرت.

تا سرمتاگانی سده‌ی چوارده‌ه‌می کزچی، سرزاکایمتی زانستی نایینی له
سنه و ده‌ویرویری به دهمتی نهم بنه‌مالعه‌وه بووه و کسانیکی زۆر له لای نهم
زانایانه پروانامه و نیجازه‌یان و مرگرتووه.

همر وا که وتمان په‌کێ له کوپانی شیخ مسته‌فای ته‌خته، نه‌حمه‌دی ناو
بووه که دواتر به شیخ نه‌حمه‌دی عه‌لامه‌ ناویانگی ده‌رکردووه و له ته‌مه‌نی
هه‌شتا سالیدا له سالی ۱۱۳۴ کزچی دوا‌یی کردووه. نهم شیخ نه‌حمه‌ده
خاوه‌نی زه‌وق و قه‌ریحه‌ بووه و نه‌ ته‌نها به زمانی فارسی و عه‌ره‌یی نووسراوه‌ی
و هۆنراوه‌ی هه‌یه، به‌لکو له په‌که‌مین زانایانی نهم ناوچه‌یه که به زمانی کوردی
شیری هۆنیوتموه.

چهند سالی دوا‌ی مردنی شیخ نه‌حمه‌دی عه‌لامه‌ حکومه‌تی سه‌فویه‌کان
له نێراندا پوخواوه و بنه‌ماله‌یان نه‌ماوه. به‌لام دوا‌یین ساله‌کانی ته‌مه‌نی نهم
زانا گه‌وره‌یه له مشتومر و شه‌روشۆری حکومه‌تی عه‌لی‌قو‌لی‌خانی نه‌رده‌لان و
خانم‌پاشای باباندا تێپه‌ریوه. له سالی ۱۱۳۶دا خانه‌ پاشای بابان له
سوله‌یمانیپه‌روه به‌ره‌و مع‌ریوان و له‌وش به‌ره‌و سه‌ هێرش ده‌ها و عه‌لی‌قو‌لی‌خان
به‌ چۆکا دێنیت و شکستی ده‌دا. خانه‌ پاشای بابان له گه‌رکو‌که‌وه تا هه‌مه‌دان
له ژێر ده‌سه‌لاتیدا بووه و هه‌ولی زۆری داوه که خه‌لکه‌که‌ دل‌خۆش کات و خه‌لکی
له سه‌رده‌می نه‌وا تاسایش و هه‌تسانه‌تیان بووه. خانه‌پاشا له شاری سنه
مزگه‌وتیک به‌ سناره‌میکێ جوانه‌وه له‌گه‌ڵ قوتابه‌خانه‌مینکی گه‌وره‌ بنیات ده‌نیت
که نه‌مانو‌للاخانی نه‌رده‌لان له‌به‌ر ته‌عمه‌سوب و ده‌مارگیرێ وێرانی کرد و له
شوێنیکێ‌تردا مزگه‌وت و قوتابه‌خانه‌ی داوول‌نیه‌سانی کرده‌وه. له کاتی هێرشی

خانمپاشا بۆسر شاری سنه، شیخ نهحمه‌دی عه‌لامه ۷۹ سال ته‌منی بووه.

شیخ نهحمه‌دی عه‌لامه دوو کوپی همبووه. شیخ موحه‌مه‌د وه‌سیم و شیخ مه‌حمود. شیخ موحه‌مه‌د وه‌سیم زانایه‌کی بی‌ئینه و به‌ناویانگ بووه که سنه‌ی به‌جی‌هیشته و پۆیشته به‌ره‌ر کوردستانی خۆرنشین. ماوه‌یه‌کی زۆری له به‌غدا به سمر بردووه و له کۆتایی ته‌مه‌نیدا له قه‌لاچوالان زیاده، له‌وی نازناری عه‌لامه‌ی قه‌لاچوالانی پێ دراوه. به پیتی فرموده‌ی بابا مه‌ردۆخ له (تاریخ مشاهیر) دا بیست و دوو کتییی بووه و قه‌بریشی له قه‌لاچوالانه.

شیخ مه‌حمودی کوپی شیخ نهحمه‌د، کوپێکی بووه به ناوی نهحمه‌د که به شیخ نهحمه‌دی دووه‌م به‌ناویانگ بووه. شیخ نهحمه‌دی دووه‌م له سالی ۱۱۰۶ له‌دایک بووه و له سالی ۱۱۸۱ دا کۆچی دروایی کردووه. نه‌م شیخ نهحمه‌د له میژووی زانیاریه نی‌سلامیه‌کاندا له کوردستان گرنگیه‌کی زۆری هه‌یه که دواچار باسی نه‌کین.

کاتی که نه‌م شیخ نهحمه‌دی دووه‌مه له ته‌منی پیریا بووه، له شوێنی دورتر له کوردستانی باکووردا، له ده‌وری سهردهشتا، زانایه‌کی گه‌وره زیاده که ناوی مه‌لا موحه‌مه‌دی نی‌بول‌حاج (ابن‌الحاج) بووه. زانایه‌کی زۆر زیره‌ک و دانایه‌کی گه‌وره و سامۆستایه‌کی پایه‌مه‌رز به تابه‌ت له زانستی که‌لامدا که له‌قه‌بی (عه‌لامه‌ی که‌لامی) پێندرابوو. نی‌بول‌حاج له نزیکه‌ی سالی ۱۱۱۹ دا له دینی سنجوری له ده‌وری سهردهشت له‌دایک بووه. زانسته نایینه‌کان فێر بووه و هه‌ر له‌ویش خه‌ریکی په‌روه‌رده‌ی قوتابیان بووه. له ناخه‌ی ته‌مه‌نیدا به‌ره‌

دینی هزارمترد له ناوچهی سولیمانی کڅوچی کړد و له دهورویری سالی ۱۱۹۹ دا برو که نهم دنیاښی به جی هشت.

کۆچی دوايي نېرولحاج بيت يا بيت و پينج سال پيش له دايكجوني
مستوره ي نمره لان بووه.

له لایمې فقهیموه دتوانین نېنولحاج له پړی مه لانه بوویه کری
موسنیفی چوړ و شیخ مستغای ته خته دابنیتین. به تایبته کی وه
مه لانه بوویه کری موسنیف، خاونه بیروپای تایبته له فقهدا بووه، تا
رادیك که کتیبکی سهارهت به نه کموتن و موننه جمز نمبونی زورتك لمو
تلاقانه کی خدکی عوام دمیخون و دمیخن نووسیوه به ناوی (ایقاع الضرام
علی من یوقم طلاق العوام).

نیبولحاج به باشی تنگیشتیور که زۆریک لمو ته‌لاقانه‌ی که به زاری
خملگی عوامدا دیت به‌هره‌یکی له نیت و وستی قهلبی نییه. به‌لام به
داخوهر زۆریک له مامۆستا‌پانی به‌ریزی ناوچه‌که نمو ته‌لاقانه‌یان به کهوتوو
زانیوه و زۆر جار لموانیه بوونمه هژی لیک هه‌لومشانی چهندین مال و خه‌زان.
تنگیشتنی نم باس و بابمه و لادان لموی که زۆتری مامۆستا‌کان وتویانه و
به دروستیان زانیوه، ناماژه ده‌کاته توانای عیسی و پاستگژی و سهرامتی
له‌هجه‌ی نیبولحاج. بابمه‌یکی‌تر له باره‌ی توانای فیهی نیبولحاجوه، دوو
نامیلکمه له باس معنای زۆر بۆ هه‌تنان یان (اکراه)ی شرعی به ناوی
(الرساله‌الصغری) و (الرساله‌الکبری) و نامیلکمه‌ک که له بواری نیکاحی
مۆتمعه‌دا نووسیه‌ی. کتیییکی‌تری نیبولحاج به‌رییه له (رفع‌الخفا فی شرح

ذات‌الشفاء) که لعم چەند سالەى دوايىدا بە پىشەکىەكى جوانى مەلا
عەبەلپور مەنوفى نەقشەبەندى سەردەشتىيمو لە نيزان بلالو کراوەتەمو.

بەبەتەنەى سەرنەچاکەش لە بارەى نەينولحاجمو نەو شەيرە کوردیانەن کە
لە پاش نەو بەجىتارە کە لە پال شەيرە کوردیەکانى شىخ مەستەفای تەختە و
مەلانەبوو بەکرى مەسەنەفەى چوڤدا جەنى باس و وردەبوونەمو.

نەينولحاج قوتابيانى زۆرى پەرەمەردە کردووە کە لە مەنۆوى زانستە
نەيسلامەکان لە کوردستان، زۆر بەناوایانگ و ناسراون، لەوانەش عەللامە مەلا
عەبدوللای بێتوشى و عەللامە شىخ مەسەروف نەودى بەرزەنجى.

سەبارەت بە عەللامە بێتوشىيمو ناتوانم شەتەى زۆر بنووسم چونکە
وادەزانم هەر چەندى لى بنووسم و تەنانەت لە سەرىشى بەژم و هەر چەندى
بەناستەم هەشتا هەر هەچم نەنووسيمو. بەلام لە لایەکى تر خەفەتى ناو نەبردنى
نەو بىگومان بەسەر دەلمووە دەمەنەتەمو. زانایەک کە بە درێزايى مەنۆوى نەيسلام
کەمتر دەتوانىن وێنە و نەوونەينەى نەو پەيدا کەن. چونکە هەم لە نەيقە و
نوسول و هەم لە پەوانەيى (بلاغە)ى عەرهيدا بىوێنەيه.

زانا و نەدييتەک کە لە کاتى کە بە بێتوش هەلەخوێنەت، هۆنراوەکانى
موتەمەبى و نەبووناس و گەورە پياوانى شەيرى عەرهەب، خوێان لە پشتى
پەردەى شەرمدا دەشارانەو و بە راستى نەگەر کوردستان زانايانى تەرى بێتەجەگە لەو
نەدەبوو بەز شانازى خەلکى کوردستان بەس بوو، و نەگەر گەورەپياوانى تەکى وەک
عەللامەى بێتوشى بە وێژە و نەدەبى عەرهەبى -کە زمانى قورئانە- خزمەتبان
نەکردايە لە کەنگەى عەرهەبەکان دەیاننوانى بە زانستى عەرهەبىيمو شانازى بکەن.

هر وه کو داب و نهریتی زۆریه زانایانی کورده هیچ کاتی پلمو پایه زانستی
نمبۆته هۆی له مخۆ بایی بوونی. هر له بر نمویه که له سالی ۱۱۸۶ دا که له
تەمەنی ۵۰ سالی دا بووه دهگهڕێتێوه بۆ بیتوش و لهوێشهوه به مەبەستی
تازە کردنوی خۆشویستی و نەدەب بهرو لای مامۆستای دێرینی خۆی
عملامه نینولحاج بهرو ههزارمێرد دهگهڕێتێه پێ و هر لهوێش بووه که شیخ
معرووفی نهروی که لهو کاتهدا گهنجیکی بیست ساله بووه و له لای
نینولحاج دهرسی خوێندوه بۆ یهکم جار مهلا عەبدوللا دهبینی و نیجگار
گراوی وی دهبیست و نهگهرچی مهلا عەبدوللا تهنها یهك هفته لهوێ دهمینیتێوه
و دواي نهوه بۆ ههمیشه کوردهستان بهرو نهحسانی عهرهستان بهجی دههیلێت،
بهلام شیخ معرووف بههری خۆی لێ گرتوه و ههتا ههناپه ناری به خیر و
باشی لێ دهیا. مهلا عەبدوللا ۳۵ سال دواي نهوه له سالی ۱۲۲۱ دا واته
کاتیك که مستوره خانم تەمەنی یهك سال بووه کۆچی دواي دهکات.

بهلام شیخ معرووف تا سالی ۱۲۵۴ زیندو بووه و تەمەنی موياوهکی
۸۸ سال بووه. کاتیك که خاتومه مستوره له سالی ۱۲۲۰ له دایک بووه شیخ
معرووفی بهرزنجی له تەمەنی ۵۴ سالی له سولیمانی بووگه و ناو و
بانگێکی زۆری ههبووه.

لهو سالهدا پوهینانی خهلك به زانسته نیسلامیهكان رۆزبهروژ له
پهرسهندا بووه. حکومهتی نهروه لانیهکانیش خوا له بهر ههرچی،
نیحیترامتیکی زۆری له زانایان دهگرت.

نامانوللاخانی نهروه لانی له سالی ۱۲۱۴، به فرمانی فتحعلی خانی

قاجار ده‌بیته والی کوردستان. واته ۸ سال پیش له‌دایک‌بوونی مستوره. نه‌گهرچی نامانوللاخان ده‌مارگیر (متعصب) و بیرهم بوو، به‌لام نه‌میریکی نازا و دلیر و لپهاتوو و خاوه‌ن نیراده و خاوه‌ن هیصه‌ت و ته‌بیمه‌تیکی به‌رز بووه. زۆر حمزی له ناوه‌دان کردنه‌وی کوردستان کردوه و مزگوت و بازار و حه‌مامی زۆری له سنه دروست کردوه. یه‌کێک لهو کۆشکانه مزگوتی به‌ناویانگی دارولنیحسانه. که نپستاکه مزگوتی جامیعی شاری سنیه. کاتیک که دروست کردنی شه مزگوته دواپی هاتوو مستوره خانم ته‌مینی له ۸ سال زیاتر نه‌بووه.

له سالی ۱۱۸۱دا شیخ نه‌حمه‌دی دووه‌م کۆچی دواپی کردوه و دور کۆپی به‌جی‌هیشتوو. له‌گه‌ل پێگه‌یشتنی زانستی و ناویانگ ده‌رکردنی نه‌ر دوانه سنه‌پش بۆ خۆی ده‌بیته مه‌لبه‌ندیکی زانستی گه‌وره له ناچه‌که‌دا و هه‌ر نه‌ر دور کۆپه سه‌ره‌رشتی و به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی زانستی ناچه‌که ده‌گره‌ دمه‌ت. شیخ موحه‌مه‌د قه‌سیم و شیخ موحه‌مه‌د سه‌عیدی ته‌خته‌وی مه‌ردوخ.

شیخ موحه‌مه‌د سه‌عید که برای بووچک بووه، له سالی ۱۱۵۲ له دایک بووه و دواپی ۸۴ سال ته‌مینی له سالی ۱۲۳۶دا له سنه کۆچی دواپی کردوه. له زانیاریه‌کانی فیه‌قه و نوسول و فه‌لسه‌فه و که‌لام و ریازییاتدا زانیایه‌کی به‌توانا بووه. شیخ موحه‌مه‌د سه‌عید پێش له سازکردنی مزگوتی دارولنیحسان له مزگوتی بابانیه‌کاندا خه‌ریکی ته‌دریس بووه و دواپی بنیاتانی دارولنیحان و هه‌له‌وه‌شانندی مزگوتی بابانیه‌کان هاته‌ شه‌وی. به‌لام گرنگترین و به‌مخه‌رتین

شتيك كه دواى نمو به جيتما، چوار كورې بڼاويانگ و زانای نمون، شتيخ
عبدالقادري موهاجیر و شتيخ موحه محمد وسيم و شتيخ موحه محمد نسيم و
شتيخ موحه محمد جمسيى حجدالاسلام.

سهارهت به شتيخ قسيم دهيى بلينين كه زانايه كي بڼاويانگ و عالميكي
هرهبرز و شارهزا بروه به تاييهت له بواړي پرمورده كړدن و تديرسي زانسته
نيسلاميه كاندا، زور فقهيى پاڼه برزي پيگه ياندوه. كومه ليكي زور له پياواني
خاوهن فزول له لاي نمو درسيان خوښنوه، وه كو عارضي بڼاويانگ مولانا
خاليدى شاره زوړي، كه له خزمهتي شتيخ قسيمدا پروانامه و نيجازه ي فتوا و
تديرسي وهرگرتوه و زانسته كاني حيكمت و پيازيات و نمستيره ناسي له لاي
نمو خوښنوه. نامانوللاخاني ثمره لان دواى دروست كړدنې مزگوتي
دارولنيحسان، له شتيخ قسيم و شتيخ سعيد دعوتي كړدوه بز نموي له
دارولنيحسان دهرس بلينوه. نهمه كه بنهمالې شتيخ قسيم، له چنډ سعد
سالي پراېدودا تاكو نيتا، ناستي دهرس وتنموي زانسته نايينه كانيان له
ناوچه ي سته و نمستو گرتېو، بېوه هزي نموي خلكه كه پتر و نيتحرامينيكي
زوري لي دانن. زانايان و هنمراني زور، شير و كتيبېان له پسني نمودا
هونيومته و نووسپوه كه خاوهني كتيبې (اصفي الحوارد في سلسال احوال
الامام مولانا خاليد) له ژر ناونيشاني (مولانا الشېخ محمد قسيم المسندجى
الشافعي الاشعري) همدلي لمو شير و نووسراوانه ي هيناوه. (پوچه سنج
امسى منيرا كېلر لاح في افق وهلا...).

علامه شتيخ قسيم لاي زوري له زاناياني بڼاويانگ دهرسي خوښنوه و

بۆ فیریونی زانستی نیلامی سەفری زۆری کردبوو. هەنێک لە مامۆستاکانی بریتی بوون لە: مولانا عەبدولقادی سەسی نەردەلانی و شیخ موحەممەد وەسیم تەخسەری و عەالی گەورە شافعی لە دەمشق شیخ ئەحمەد کۆری شیخ عویمیدی عەتار کە شیخ قەسیم خۆی دەشت کتێبی نەرمەعینم لەو سەماع کرد. شیخ قەسیم لە دواى سەفرێکی زۆر، گەراوەتە سنە و دەستی کردوو بە دەرس وێن بە توللاب. لەو ماوە کەسانێکی زۆر لە لای ئەو خوێندوویانە، وەکو مولانا خالید و مەلا عەلی زیباری. شیخ لە زەمانی ئەدایکبوونی مستورە بە ۷۷ ساڵ تەمەنەو زانای گەورە شار بوو. کاتێک کە مستورە ۱۶ ساڵ تەمەنی بوو ئەو کۆچی دواى کرد. لە لاواندنەوی ئەودا شیعری زۆریان هۆنێوەتەو. بۆ وێنە خوێندەوێکی کوردستانی لە ماوەی میژووی ئەندێدەرچوونی ئەودا لە چە کامبەکدا وتووێتی: «وازیلا نگوێن شە راپێت عەلم، واتە: ئەو هاوار نالای زانست کەوتە خوارەو» کە فارسیەکی بەرامبەر بە ساڵی ۱۲۳۶ دەرنەچێ.

دەس پێشتن و توانایی عەلمی شیخ قەسیم بێهاوتا و زیاتر لەو بوو کە کەسێ بێتوانی لە گەژن ئەو بەرامبەر بکا، بە تاییەتی کە خواترسی و پەوتی قە و پێشینە بنەمالە، ئەم زانایە گەورەتر نیشان ئەدا. لە خواترسی و بێفیزی شیخ قەسیم ئەو کاتە بۆ خەلک زۆدتر پروون دەیتەو کە یزانن شەش ساڵ پاش ئەو واتە لە ساڵی ۱۲۲۶ دا کاتێک مولانا خالید گەراوە بۆ سنە و گەشتە خزمەتی مامۆستای دێرینی خۆی لە بارە سەفرەکی خۆی و بەسەرھاتی بۆی گێراوە. شیخ قەسیم لەو کاتەدا زیاتر لە هەشتا ساڵ تەمەنی بوو بەلام هیشتا

گړې زانېن و زانستی تېدا بوو. له ولامې مولانا خاليدا ترغيبې کرد و کاره کې به لاره باش بوو. لهو کاتدا مولانا خاليد نړيکې ۳۳ سال ته مېنې بوو. نه لېسته پېښې ناستايې و پميو ندي بنه مالدي ته ختوې له گڼل ته ريقهت ده گمرتموه بز چمندين سال لهوه و پيش.

باشتریشہ بزائیں کہ تعریقتی نمقشبندی چمنین سال پیش سہ فہری مولانا خالد بڑ ہیند، ہاتجوه ناوچہ کہ و مولانا یہ کہمین کس نمبوه کہ بڑ کہمسی تعریقت بہرو نمو دیارہ رویشتوہ۔

دوای شیخ موحه محمد قسم حاجی شیخ جه مالهددینی دوده می
مردوخی سہی بووہ پیشوؤز و خوتبه خوینی شاری نه و تا سالی
له دنیا درجونی واته ۱۲۵۶ ختمیب بووه.

تا سالی ۱۲۳۰ بنه‌مالی ساداتی شیخولیسلامی له ناستی شیخولیسلامی له سنه دادنه‌یشتن. به‌لام لمو تاریخه به دواوه به زور و به سیاستی نامانوللاخان نهم جینگ و مقامه درا به بنه‌مالی موالی. هر له هه‌مان سالدا واته له سالی ۱۲۳۰دا شیخولیسلامی له شیخ مه‌حمود شیخولیسلام گیریا و به مه‌لاحسینی کاتبی شیخ مه‌حمود و مه‌لاعباس درا.

له ههمان سالدا كه شينخ قهسيم كۆچى دواى كردوو، مهولانا خاليد نزيكى ۴۳ سال تهمنى بووه و ناروانگى زۆرى ههبووه و له بعهدا ژيانى دهردمهتر .

حکومتی سولیمانی به دس سولیمان پاشای بابان بویه. له ههمان

سالدا شیخ معروفی بهرزمجیش که له سولیمانی دهژیا و لمویری پتیر و شکودا بوو، پیسره میزدیکی هفتا ساله بوو و کاک نهحمه دی کوری دوانزه ساله بوو. مهلا نهحمه دی نژدشی باوه گمیره دی عمللامه حاجی مامزستا مهلا نهحمه دیش له سولیمانی دهژیا.

لمو دهمه دی که مستوره ی نعرده لان سالانی مننالی خزی تینه پیراند، زانایانی زۆر له دهویری و شینه کانی سنه دا دهژیان. له بهر نه مه که سنه دارولشیاله بوو و عالمانیکی زۆر لمو بوونه، له هه موو لایه که وه بهرو نهوی دههاتن.

خاتوو مستوره له سالی ۱۲۲۰ له ویلایهتی نعرده لان و له شاری سنه له دایک بوو و له سالی ۱۲۶۴ مانگی، کزچی دواپی کردوو. لمو سالی که مستوره هاتووته دنیا، له سنه نامانوللاخان حکومهتی دهکرد و تا سالی ۱۲۴۰ واته تا کاتی له دنیا دهچوو بهردوام بوو که لهم سالد، خوسروخانی ناکام لهجی باوکی دانیش و تا سالی ۱۲۵۰ که به نهخوشینی تاعوون تیچوو حکومهتی کرد، خوسروخان چوار سال دواپی لمو که گیش به حکومهت، واته له سالی ۱۲۴۴ دا خاتوومستوره ی ماره کرد. که خاتوومستوره لمو کاته دا هاوسری دوهه می خوسروخان بووه. هاوسریک که تمنها ۶ سال له تیک میترده که ی ژیا.

سالی له دایک بوونی مستوره هاوکات بووه له گمّل شهره کانی ویلایهتی نعرده لان و ویلایهتی باباندا. لمو زه مانه دا عه بیره حمان پاشای بابان له لای

نامانوللاخان بووه. خالیدپاشایش له سولیمانی بوو. له کۆیه و حمیریش سولیمان پاشا حکوومەتی دەکرد. شەڕی ساڵی ١٢٢١ نیوان نامانوللاخان و عەبدوڵڵاخان پاشا له لایەک و خالیدپاشا و سلیمانپاشا له لایەکی تر و بە یەک گەیشتنی سەخت و دشواری نمو دوو سوپایە له دەشتی مەریوان کاتیەک پووی دا که مستورەخانم له یەکشێژ زیاتر تەمەنی نەبوو. هەر نمو ساڵی که مەولوی کورد هاتە دنیا.

له بارەڕی نمو حکومەتانه که هاوکات له گەڵ ژانی مستورەخانم له کوردستان بوون و باسمان لێکرد، دەبێ مێژوونوسان له سەری بچن. بەلام له بارەڕی زانیانی هاورمەدم له گەڵ مستورەدا بە کورتی چەند بایەک دەخەینە بەرچاو.

کاتی له سە مستورە له دایک بوو، حوجەری مەگوتەکان ناوەدان بووه له هەموو جێگەیک ئێک بۆ خۆتەندنی دەرسە نایەکان بۆ سە دەهاتن. له چەندین مەگوتنا زانیانی بەناوبانگ و گەورە بە کاری دەرس و فتوا و تەنەو خەریک بوون. یەکی نمو مەگوتانه، مەگوتی پەشی قەلابیگی بووه که شیخ قەسیمی عەللامە لەوتنا بووه. هەر نمو مەگوتەیی که مەولانا خالید هەر نمو ساڵانەدا لەوتنا دەرسی خۆتەندوه. و چەند سالیەک دواي نمو که له سەفەری خۆی بۆ هیندوستان گەڕایهوه چەند حەفتەیکە نمو خایاند.

له ساڵی ١٢٢٠ مانگی شیخ قەسیم ٧٧ ساڵ تەمەنی بووه و له بێن خەڵکدا پێزیکێ زۆری هەبوو.

سالانتيكى زۆرى به دهرس خوتندن لاي باوكى واته شېخ نهمحمدى دووهم و ماصهى واته شېخ صوحه محمد و مسيم بهسر بردبوو دوايش بهرور عىراق و شام رۇزىشتووه. سالانى دهرس خوتندن و خوتندكارى نمو له دمشق له لاي زانايانى بهناويانگ و گمورهى نمو، وهكو شېخ نهمحمدى كوپى شېخ عوبعيدى عمار كه لمر كاتهدا بهناويانگترين زاناي جيهانى نىلام له مەزههيبى شافيعيدا بووه، بۇ شېخ قەسېم كه خزىشى له بنه مالمىتىكى زانستى بوو بيرهه رىتىكى زۆرى بهجى هېشتبوو. نه بهت شېخ قەسېم يەكه مېن كەستك نموو كه بۇ بهدستھتاني زانين و زانبارى بهرور شام و مسير و عمرهستان سەفرى دهكرد، كه نمو شيوه نەريته له نيو قوتاياندا له كوردستان رەسم و باو بووه و تا چەندين سالىش دواى نموهر بهردوام بووه. باوه گمورهى چواره مى نمو واته شېخ مستەفاى تەختەويش له شام و عمرهستان دهرسى خويندووه. سالى له دايكبوونى مستوره هاوكات بوو له گەلن له دنيا دهرچوونى زانايابهكى بهناويانگىتر كه له ميژووى نىلامدا نموونهى كه نمووه. عەللامه صەلاعه بوللاى بيتوشى كه له نهمحسانى عمرهستان له دنيا دهرچووه. بهلام له جياتى نمو، همر له ههمان سالدا زانايهكى گمورهىتر پىنى نايه دنياى نىسلاموه كه ناربانگىتىكى زۆرتري به دست هېنا. نمويش سەى عەبلووه حيم له سرشاته بوو كه دواتر به نارى صولموى ناسراوه.

همر لمر سالاندا براكهى شېخ قەسېم، واته شېخ سعید له سنه دهؤيا. نه گەرچى به پلمىكى بهرز له زانست گەيشتبوو و خەلكى زۆر رېزيان لى دنا، بهلام وهك براكهى ناربانگى دهرنهكرد.

به‌لام کوره‌کانی زۆرتەر ناویان دمرخست و توانیان وه‌ک شیخ قەسیم بگره
زۆرتیش له‌ میژوودا به‌ناویانگ بن. که له‌ هه‌موویان گه‌وره‌تر و به‌ناویانگتر
شیخ عەبدولقادی موهاجر بووه‌ که ۹ ساڵ له‌ مستووره‌ گه‌وره‌تر بوو.

زانای گه‌وره‌ی جیهانی نی‌سلام عەللامه‌ شیخ عەبدولقادی موهاجر که له‌
سهرده‌می له‌دنیادەرچوونی مستووره‌دا بگره‌ گه‌وره‌ترین زانای نه‌ تمنها شاری
سنه‌ به‌لکو تمواوی کورد‌ه‌واری بووبی؛ له‌ سالی ۱۲۱۱دا له‌ سنه‌ له‌دایکبوو و
له‌ سالی ۱۳۰۵ له‌ سولیمانی له‌ دنیا دەرچوو. شیخ عەبدولقادر له‌ سالی
۱۲۳۶دا ده‌سی کردوو به‌ دهرس و قنوه‌ له‌ مزگه‌وتی دارول‌یحسان که له‌و
ساله‌ باوکی واته‌ شیخ موحه‌مه‌د سعید و مامی که شیخ قەسیمه‌ له‌ دنیا
دەرچوون. نه‌و توانی به‌ باشترین شتوه‌ نه‌م جینگه‌ و پله‌ زانستیه‌ به‌اریزیت.
به‌لام له‌ سالی ۱۲۷۰ به‌ تێکچوون و خراپی وه‌زعی سنه‌ و پیش هاتنی
قەتیمه‌یک که له‌ میژوودا به‌ (الفتنه‌ المنه‌یه‌) ناو براوه‌ سنه‌ی به‌جی‌ه‌یشتروه‌ و
پۆیشتروه‌ بۆ سلیمانی. زانایانی سلیمانی که ناوی نه‌ویان بیستبوو و زۆریشیان
بۆ دهرس خوێندن له‌موو پیش هاتبوونه‌ سنه‌ و له‌لای باب و مام و باپیری نه‌و
دهرسیان خوێندبوو، پیشوازیه‌کی زۆریان لێکرد. حاکمی نه‌و وه‌خته‌ی سلیمانی
هه‌والی هاتنی شیخ عەبدولقادی بۆ سلیمانی گه‌یاندە سولتانی عوسمانی.
به‌رگێکیش له‌ کتیبی نووسراوه‌ی شیخ عەبدولقادر به‌ ناوی (تقریب المرام فی
شرح ته‌زیب الکلام)ی له‌گه‌ڵ نه‌و هه‌واله‌ ناردی بۆ سولتان. سولتان له‌ ولامدا

نوسی که زور بهم هاتنه رازی و کیمفخوش بووه^۱. له خزانهی دولت مانگانمیکشی بز دهربری. شیخ عبدالقادر بهریز و نیترامینکی زورهه تا سالی ۱۳۰۵ لموی زیاره و گزیه که له گزپستانی (سمیوان)ی شاری سلیمانیه. له هه مان سالدا واته له سالی ۱۲۲۰ زانایه کی بغاویانگیکی تر له سه هه بوو که حاکمی کاتیش بهرگری لی ده کرد. ئه ویش مهلا موحه محمد مهدی شیخولیسلام بوو که نزیکي ۴۵ سال ته مهنی بوو. مقامی شیخولیسلامی سه به شیوه کی میراتی بهر گمیشبوو.

له هه مان سالدا شیخ جه مالمه دینی دوهده می مردوخی سمندجی که به یه کی له زانایانی گهری ناوچه که دهرانا، له سه نیشتجی بووه و ۳۸ سال ته مهنی بووه.

جگه له شار، له دهریبری سه، چند زانایلا هر لمو دهه زیاون که تعاننت یاد و نیتیشیان نه لم کورته باسه جینگه دهیتتم و نه نیشمش ده مانموی یان دهوانین هه موویان بنوسین. بهلام به هیچ جور نابی یادی دوو زانا لمو زانا پایمبهرزانه له یاد گمین.

له ناوچهی باشوری خورناوای سه چند دینک هه بووه که له میژوه

۱- دهقی نامدی سولتان عبدالحمید نهمیه که خوالیخشبوو مامزتا هزار له کتیی میژوری نهره لاتنا لاپهری ۲۷۵ کردویه به کردی:

﴿دوای سار، له نوسراوه کاتمه هرنه منلیت ناشکرایه، پیترقهده مت خیر بوو، چونکه ده گمل هاتنی تزی نیشمش (سیرلسترپول) مان گرت. نمو مانگانمیه کم بز دباری کردی، نه گمر بمش ناگا دوای شهر بیرم خهروه دهه مووی ناسوده بیت. دوعای به خیرم بز بکه﴾

جینگهی زوری له پیاوه زانایان و عارفان (تعلی دل) بوون. یه‌کێ لهم دیتهاتانه که له دینی تهختیش دوور نییه، ناوایی کاشتمره که له پیشیش ناماژه‌مان پێ‌گردد و وتمان شیخ ئه‌م‌بویه‌کری کو‌ری شیخ مستعفا بوو نه‌وی چوو و له‌وی نیشته‌جێ بوو. نه‌گه‌ر له هه‌مان سالی ۱۲۲۰ له سه‌ شیخ موحه‌مه‌د سه‌عید و کو‌ره‌گانی نیشته‌جێ بوون له هه‌مان سالا له دی کاشتمریش، عه‌به‌وله‌فوری کاشتری لێ بووه که له دوایدا ده‌بیته یه‌کێ له نیشته‌جێانی (خلفا) مه‌ولانا خالید. واده‌رده‌گه‌ری له‌ر سالی که خاتومه‌ستوره له‌دایک بووه نه‌م زانا پایه‌به‌رز، ته‌مه‌نی له ۳۵ دا بووێت.

یه‌کێکی‌تر له زانا گه‌وره‌گانی ناچه‌که که له‌ر سالا‌نه‌دا له سه‌رده‌می مه‌ندالیدا بووه و دواتر زانایه‌کی گه‌وره‌ی لێ ده‌ره‌ات و ته‌نانه‌ت زانایانی گه‌وره‌ی سه‌نه هه‌ر کاتێ گه‌رفتیکی تایبه‌تیان له به‌واری زانسته عه‌ره‌یه‌کان وه‌کو سه‌رف و نه‌هو و به‌لاغه و مه‌عانی و شیعری عه‌ره‌با هه‌بوای پوریان لێ ده‌کرد، عه‌لامه‌ مه‌لاعه‌به‌وللای تایی بووه که له دینی تای له باشووری خۆراوای سه‌نه نیشته‌جێ بووه. نه‌م زانا گه‌وره‌یه که له ۱۲۹۰ی مانگی‌دا له دنیا ده‌رچوه‌، زۆرت‌رینی شیعره‌گانی شاعیرانی عه‌ره‌بی له‌به‌ر بووه و ته‌نانه‌ت هه‌ندیک‌یانیشی شه‌رح کردوه. زۆری له گه‌وره‌پیاوانه‌ی به‌ناویانگی نه‌م دوایه‌ی سه‌نه، تا نه‌م چه‌ند سالی پێشوویش نوسخه‌یه‌کی ده‌ست نووسی یه‌کێ له دیوانه عه‌ره‌یه‌گانی نووسراوه‌ی ده‌ستی شیخ عه‌به‌وللای تایی‌یان له‌لا بووه وه‌ک: مه‌قاماتی حه‌ری‌ری و شه‌رحی هیدایه‌ی قازی حه‌سه‌نی مه‌ی‌زۆدی و خۆلاسه‌تول‌حیسانی شیخ عامیلی

که هه‌موویانی به پاشه و لیکلانهوه و پراوتیزی خزی پازاننبوووه. مه‌لا
عبداللای تایی زۆرتیرینی شیعه‌کانی دیوانی مۆتەنبیی و بۆختۆری و نەبوونواس
و غەیری ئەوانیشی له بەر بووه. مه‌لا عبداللای تایی هه‌میشه گۆشه‌نشین و
که‌ناره‌گیر بووه و تا کۆتایی ته‌مه‌نی دوو له ده‌نگ و ناو به‌ سه‌ری برد. له‌ بەر
ئه‌مه‌ش که زۆر که‌س نەیناسیوه و خۆیشی هه‌زی له‌ ده‌نگ و ناو نەبووه، به
داخه‌ره‌ شتی له‌ ده‌رس خوێندن و سامۆستاکان و سه‌غه‌ره‌ زانسته‌کانییوه
نازانین.

له‌ سالی ١٢٢٠ له‌ سلیمانیش زانی زۆر هه‌بوون. که‌ له‌ هه‌موویان
به‌ناویانگتر (رئیس العلماء) نەوی بووه‌ واته‌ شیخ مەعروفی نەوی که‌ چهند
سالیك بوو هاتبوه‌ سلیمانی و پێش نەوه‌ له‌ ته‌لاچالان بووه‌. له‌و سه‌رده‌مه‌دا
شیخ مەعروف که‌ ناستی فتوادان و ئیجتیهادی له‌ ناوچه‌ی بابان بوو و فرمان
به‌ ده‌ستانی بابان پێژیکی زۆریان لی ده‌گرت، ته‌مه‌نی له‌ ٥٤ ساڵ تێپه‌ر بوو.
هه‌روه‌ها که‌ له‌ ه‌واری شه‌ریه‌متا رابه‌ری ناوچه‌که‌ بوو، له‌ ته‌ریقه‌تی قادریه‌شدا -
که‌ له‌و کاته‌دا گرنگه‌رین ته‌ریقه‌تیک بوو که‌ له‌ نێو خه‌لکدا بار بوو- وه‌کو
په‌هه‌ری ته‌ریقه‌ت ناسراو بوو. پێمان وایه‌ که‌ شیخ مەعروف چهند جارێ
هاتووته‌ سه‌نه‌. به‌لام به‌ بێ سێ و دوو له‌گه‌ڵ زانایانی گه‌وره‌ی ئه‌وێدا
په‌یوه‌ندیکی زۆری هه‌بووه‌. ته‌مانه‌ت له‌ سالی ١٢٢٨، که‌ نامانۆللاخان
مزگه‌وتی دارولئیحسانی دروست کرد و شاعیره‌ به‌ناویانگه‌کانی ته‌سه‌فه‌هانی
بانگ کرد که‌ به‌ بۆنه‌ی ته‌واوبوونی مزگه‌وته‌که‌وه‌ شیعه‌ی بخوێشن، هه‌یچکامیان

نمیانتوانی و ده‌کو زانایانی ناوچه‌که به جوانی شیر بخوینند. که له بولری فارسیدا خویره‌می سه‌منده‌چی و له بولری عمره‌بیشدا باشت‌ترین شیر هی شیخ معروف بووه. نو شیرهی که شیخ معروف به بۆنه‌ی دارولحسان هۆنیره‌نوه نیتاش له هه‌یوانی شرقی دارولحسانه و به جوانی دیاره. جا نه‌وی که شیخ معروف خۆی بۆ نهم پێوره‌سه بۆ سه‌هاتی یا نه، زۆر روون نه‌بوته‌وه. شیخ معروف به بی‌گومان په‌کی له گه‌وره‌ترین زانایانی نیلامی له کوردستاندا بووه و کتێبه‌کانی له بولری جزراوجۆردا به‌لگه‌یه‌ لاس‌ه‌ فراوانی زانایه‌کانی. له زه‌وق و وێژی عمره‌بیشدا ته‌خمیه‌کانی به سه‌ر (بانت سعاد) و (لامیه‌ العجم) و (برده‌ی بو‌صیری) زۆر به‌ناویانگه و بی‌گومان به په‌کی له جوانترین ته‌خمیه‌کانی نه‌ده‌بی عمره‌بی ده‌ژمێردین. شیخ معروف له وێژه‌ی فارسیدا شارمزا بووه و چهند کتێبیکی فارسی به شێوه‌ی په‌خشان هه‌یه. جار‌جاریش شیرهی فارسی هۆنیره‌نوه.

له‌و کاته‌دا په‌کی له‌و فه‌قییه‌یه‌ی که له حو‌جره‌کانی سلیمانی ده‌رسی ده‌خویند، مر‌حه‌مه‌دی زه‌هاری بووه به شائزده ساڵ ته‌مه‌نوه که دواتر به ناوی مو‌فتی‌زه‌هاری به‌ناویانگ بووه.

زانایه‌کی گه‌وره‌تر که له سلیمانی‌دا بووه مه‌لاعه‌به‌دوللای ره‌ش بووه که له ساڵی ۱۲۲۰ی مانگی، له مزگه‌وتی سه‌ی حه‌سه‌ن له سلیمانی به ده‌رس و ته‌مه‌وی فه‌قییه‌یه‌یه‌ خه‌ریک بووه. له هه‌مان ساڵدا له سلیمانی زانایه‌کی‌تر هاتووته دنیا به نێوی نه‌حمه‌د که دواتر به نێوی مه‌لا نه‌حمه‌دی چا‌ومار

ناسراوه. هم مهلا نهحمده له سالی ۱۲۵۴دا که عمللامه شیخ مدعرووفی
بعرزمنجی له سلیمانی له دنیا درچوو، له تهمینی ۳۴ سالیبا بوو به موفتی
سلیمانی و تا کوتایی تهمینی لم ناسته دا مایموه، دوی نمویش کوږهکان و
نهموهکانی تا چمنلین سال هم مقامعیان به دس بوو.

له سالی ۱۲۲۰دا که خاتوو مستوره چاوی به دنیا هلهپناوه له
ناوچدی همورامانی نیراندا له نژدشه زانایهکی تر ژبانی دهرده سر که ۳۰ سال
تهمینی بووه. واته مهلاعهمبورپهحمانی نژدشی کوږی مهلا نهحمدهدی نژدشی
یدهکم و باوکی حاجی ماموستا مهلا نهحمدهدی نژدشی.

هر لم سالاندا بوو که مهلا نهحمدهدی نولفتی سمندهجی که له
بنهماله شیخولیسلامیهکان بووه له سنه هاتروته دنیا، و له سالی ۱۲۴۰دا
پلهی شیخولیسلامی وهرگرت. نولفت نه تنها شاعیرنکی شارها بوو که له
بغاویانگترین قازیان و زانایانی شار بوو. کهواته لم کاته دا که مستوره
شوی کردووه و یا هر شو کاتش له سمنوه بهرو سلیمانی پویشتووه هر هم
نولفته شیخولیسلامی ناوچه که بووه.

له سالی ۱۲۲۷دا کاتیک مستوره حوت ساله بووه، له دینی دشه که
پهکینکه له دینهکانی جوانو له دوو فرسخی پاوه دا، مهلا مهحمودی کوږی
مهلامرحه محمد لهدایکبوه. مهلامهحمود دوی چمند سال بؤ فقهقیمتی بؤ
سنه که لمو سردهمه دا مهلمندیکي گمرویی زانستی بووه، هاترو و له
مزگومتی (امینالایاله) له لای مهلا فتهحوللای دویسمی به دهرس خویندون
خمریک بووه لموانیه نریک سالی ۱۲۴۵ بوویت، نهلمته بؤ خویندن

ماومیه کیش بهرمو کاشتر پژیشتوده و بهلام دووباره بهرمو سنه هاتووه و سرنه نجام گپراوتموه بز دشه.

مهلا مه محمود له سالی ۱۲۸۱ له ته مننی ۵۴ سالیذا کۆچی دواپی کرد. بهلام کوپه کانی هاتن بز سنه و ناستی فتوادانیان له سنه پی سپیدرا و تا نهم چمند سالی پاپوردوش له زانایانی گمورهی سنه بورن.

نهر کانه که مستوره کچیکی گنج و زیرک بو، واته له دهووبیری سالی ۱۲۳۶ دا که به دهرس خوتندن و به دست هیتانی زانیاری و زانستوه خهریک بووه، شیخ قهیمی تهختوری له ته مننی ۹۳ سالیذا و برابیه کیتری که شیخ موحه محمد سعیده له ته مننی ۸۴ سالیذا کۆچی دواپیان کرد.

له دنیا دهرچوونی نهم دوو زانا گموریه له سنه هاوکات بووه له گهژ کۆچی هه میسبی مولانا خالید له ناوچهی کوردستانوه و سه فخرکردنی بهرمو به غذا و دواپی نهوه له سالی ۱۲۳۸ دا بهرمو دهمشق دهروات مولانا خالید چوار ساژ دواپی نهوه له ۱۲۴۲ دا واته دوو ساژ پینش نهوهی مستوره شوو بکات به خوسرهوخان له دهمشق کۆچی دواپی کردوه. نه گهرچی مولانا له کانی مردنیدا ته مننیکی زۆری نهبوو، بهلام زۆر بهناویانگ و به دهسلات بوو. نهو له کاتی له دنیا دهرچوونیدا ته مننی ۴۹ ساژ بوو.

مولانا زۆری پی خزش بوو له کوردستان به مننی. چمند جار به بی مهیلی نهوی به جی هیتش، بهلام دووباره ده گپرایموه تا نهوه که بز هه میسه نهوی به جی هیتش و بهرمو دهمشق وهری کموت. داستانی پیشوازی زانایانی گمورهی

دمشق و داستانی به خاک سپاردنی شو که خه لکیتی زۆر بمشداریان لی کردبوو
 سالما له یاد و بیرری خه لکی دهمشقا مابوو. شاعیران و عارفان و زانایانی
 زۆر بۆ خزمیتی چوونه دمشق یان له شیوهی به خاک سپاردنی نمودا شیعیان
 وتوه که زۆتری شو شیعرانه نیتاش همر لمبردستدایه. شوئی که دمیینین
 نه تمنها گموره زانایانی دهمشق بملکو تمنانت زانایانی بهناویانگی بهغدا و
 ناستانمیش لهو بیرونمندی شهی شو پیتشوازیان کردوه، بهلگهی بهرزی و
 گمورهیی شم پیاهو نشان دهدات. کاتیک که سی و سی سالی له تهمنی تپهر
 ببو و له مزگوتی رهشی قهلابیگی تهریقمتی خوی به خزمیتی ماموستای
 هشتا سالی شیخ قسیم ناساند شویش پیتشوازی لیکرد و کاتیک که
 نیبنوعابدینی حنفی که موفتی گمورهی عوسمانی بوو له ناستانه یاد و
 باسی شوئی بیست، پیتشوازی لی کرد و له دهمشق هاته خزمیتی و کتیب و
 شیهری زۆری له بواری لاینگیری شم عارفه گمورهیهدا نووسی. تمنانت پیتش
 شوئی بهروو دمشق بهوا زانای بهناویانگی بهغدا عملامه شهابودینی
 نالووسی نووسهری تهفسیری بهناویانگی (روح المعانی)، له خۆشهرستی نمودا
 سۆزی دهرپروه، و دست به پهن و مهدهی شو پیاهو گمورهیه کردوه و
 قسیدیهکی چهند سهد بهیتی له بارهی مولاناوه نووسیه.

بیگومان شو سالانهدا که مستوره له سنه گمنجیکی بیست ساله بووه
 گمورهترین روودار و گۆزبانکاری عیرفانی و معنوی ناوچهکه، که له سهر
 زانایانی ناییش کاریگر بوو بلاو بوونموه تهریقمتی مولانا خالید بوو.

مستوره هیچ کاتیک مولانای نه دیبوو بهلام له گمل کمیک ناشنا بوو و تمسیری گرت که زیاترین بهشی له تریقهتی ناوچهی سنه و هورامان و بگړه شاره زوړیش دانابی. شیخ عوسمانی تموئلیمی. شیخ عوسمان تنها دوو سال له مولانا خالد جوانتر بوو بهلام بهناویانگترین جیشینی (خهلیفه) نمو له کوردستاندا بوو. شیخ عوسمانی سیراجمدینی له سالی ۱۲۳۸ دا دوی نوعی مولانا خالد کوردستانی بهجی هیشت نوعیش سلیمانی بهجی هیشت و گمپایوه بز تموئل به پرومورده کردنی موریدان. نمو خانقا و مدرسه نایینه که شیخ عوسمان له تموئلیمی دانا، زور کاری کرده سر پواجی دینداری و تمسوف و زانستی نایینی له نیر خملکه کهدا. تمناعت له سالانی داهاتوودا که دوی کوچی دواپی شیخ عوسمان، شیخ عومری کوری نمو خانقا و مدرسمیه برده بیاره، نوعیش له بوازی زانسته نیسلامیه کان بگړه له تموئلش زور بهمیری بووین. گموره پیوانی ملک مولومی و نالی و موحی و هدنا وه کو مهلا عبدالکریمی موده پریس هر لم ملبه مندانه دا پرومورده کراون.

زور له زانایان زید و ملبه مندی خویان بهجی هیشت و به مبهستی بهدمسته نانی تریقهت بهرو تموئل و بیاره چوون. شینوازی شیخ عوسمانه نه تنها کاری کرده سر زانایانی سرده می خوی بهکو کاری زور تریشی کرده و سر خملکه بیتسواده که. بهکنی لهوانی که دل و همستی گراوی شیخ عوسمان بوو، کابرایه کی ملهور و لات له سنه بوو به نیر شوکرولا دواتر به ناری شیخ شوکرولا شمع بازی سمنده جی بهناویانگ بووه. پیوانکی عارف و دلگرم که له مو پاش له نیتو خملکه که زور جیگه ی ریز و نیحترام بووه.

کۆمهلىك له زانايان و گموره پياوانى سە که توانيورانه بەلگەى جى تشينى (خلافت) له شىخ عوسمان وه دەس بێنن بریتين له: مەلامە محمودى دشەمى باوکى مەلامەبەللاى موفتى سە، سەى شەهابوددینى تالشى - که لەو کاتەدا نیشته جێى سە بوو - و سەى عەبدولەحمى مەولەوى، شىخ شوکرەللاى سەنەندەجى و شىخ موحەممەد باقرى سەنەندەجى و مەلامە محمودى سەنەندەجى. و بەکێک له نێژادەسەندەکان و موریدانى بەناویانگى شىخ عوسمان له سەندا پەزاقولی خان حاکمى ئەو کاتەى سە بوو. و هەروەها سەى عەبدولەحمى گەوتوو که پێش لەمە بۆ خۆى، له خەزمەتى مەرلانا خالید بوو بەس تەریقەتى ئەواو نەکرد. گەراییوە لای دوستى پێشینی خۆى شىخ عوسمان و لەوێ ئەواوى کرد. ئەم زاتە پایەبەرزە که زۆرتر له دێهاتى گەوتوو سەر بە ساراڵ له باکوڤى سە ژیاو، جارجار بۆ سە هاتوو و ئەعیان و زانایانى سە پێزى زۆریان لى گرتوو. لەو کاتە له ئەوێلە بوو پەیمەندى نیکى پۆحى له گەل مەولەوى بەستوو و تا دوايندا دۆستى نیکى زۆرى بوو.

هەروەها شىخ حەسەنى هەزارگانیان که ماوەى نیکى زۆر له ئەوێلە بوو و لەو سالاڤەى دواترى عومرى گەراییوە بۆ هەزارگانیان و لەوێ ژیاو. دۆستایەتى نیکى زۆرى له گەل مەولەوى بوو و زۆر جارێش له ئەو گموره پياوانى سە نامشتوى بوو و ئەوانیش پێزى زۆریان لى گرتوو.

سەبارەت بە شىخ عوسمان دەتوانین زیاتر لەمانە باس کەین، بەلام لەبەر پەچاوکردنى شێوى کورتە نووسین بەم کورتە پەزا دەدەین. خوا بیکە له جینگەى نیکى باشتەر و بیشتر باسى لى کەین.

له دواسالی له دنیا درچوونی خوسروخانی ناکام که خاتو مهستورده خانم کموت (۱۲۵۱) مه لا لوتفوللای شیخولیسلام له سنه له دایک بوو.

له سالی ۱۲۵۴ ی مانگیلا زانای گموره شیخ معرووفی بمرزنجی له دنیا درچوو و مه لانه حمدهی چاومار وه کو (رئیس العلماء)ی سلیمانی هه لپژیردرا، دوو سال دواي نموه، واته له سالی ۱۲۵۶ دا، مه لا عهبلوپره حمانی نودشی، سنه ی به مهبستی سلیمانی به جی هیتشت. وا مشهوره که مه لاعهبلوپره حمان، به راویزی شیخ عوسمان چووه بز سلیمانی. له دیدار ککدا که شیخ عوسمان له گه ل کوره کهی نمر واته مه لانه حمدهی نووشی بوویتهی بموی وتوو که به باوکت بلی سنه به جی بهییلی و بی بز سلیمانی. له سلیمانی له گه ل پیشوازی پارتیزگاری نهوتدا پرویه پروو دهبی و تا کوتایی ته مهنی له مرگموتی مه لکنندی به تهمریس و فتوادانموره خهریک دهبی. مه لاعهبلوپره حمان که لهو کاته دا زیاتر له ۵۰ سال ته مهنی بووه.

له سالی ۱۲۶۲ دا برای مستورده نه بولموجه محمد له دنیا درچوو. له م ساله دا مه لاعهباس شیخولیسلام که له زانا ناسراوه کانی بنه ماله ی معوالی بوو، له دنیا درچوو. نم زاته دهرنکی زوری بووه له ناوچه کهدا و بریرسی خه لک و حکومت بووه. هر لم ساله دا شیخ عومهری کوپی شیخ عوسمان له تهرتله هاتروه ته دنیا و نم نامیلکه ی خاتو مهستورده شه دهبی هر لم سالانه نووسرا بی.

سالی دواي نموه مه لاوپره حمانی نودشی له سلیمانی کزچی دوايی کرد. له دواسالدا حاجی ماموستا مه لانه حمدهی نودشی به دهعهوتی گموره پیاوانی سنه

چند شتی به لایموره باشر وا بوو له گمل زانایانی وهك نهم مهلا حامیده -كه پیم وایه له نهموره کانی مهلا خلری پرواری بی- پتوهندی هبیت تا وهکو زانایانی خاوهنی پلعتاستی بعز. په کم له بهر نهموی که لهو سمرده معدا زیاتر زانایانی شعرعی به سر شارد ا زال بوون، و ژنیکي وهك نهم بهو هه موو پوښیری و پروناکبیزیه که بووی بهرژومندی خزی لهوهدا نهمه بینی که له گمل زانایانی گموره دا پرویعمرو بیت. دوهه میش له بهر نهمه که مستوره میش کارتکی بهو زانایانه نه بوو. بگره بز خاتوو مستوره ی ناسک خمیالی دل خه مین نه مش باشر بی.

سهی عمیلوره حیم که نازناوی (معدوسی) په و به (مولوی) ناسراوه له ۱۲۲۱ دا له سرشاته هاتووته دنیا. بنچینه ی به مهلا نه بوویه کری موسه نینی چوپ ده گات. له کاتی فقهیته پیدا که گنجیک بووه دپته پاره و دوی نهمه دپته سنه، بز ماوهیک چوپ بز بانه و پاشان چوپ بز سلیمانی، به لام دووباره هاتمه بز سنه. وا دهمده کموی که نهم سمنه ی دوهه می مولوی بز سنه له نریکی سالانی ۱۲۴۵ دا بووه که لهو کاته دا مستوره تازه شوی کردبوو. مولوی بز جاری دوهه م هاتووته دارولیحسان. ماوهیکي زور له خزمته شیخ مرچه محمد سمعی ته ختمویدا دهری خویندووه. لهو سالانه دا مولوی و مستوره خانم نریکه ی ۳۰ سال ته صنیان بووه. دوی نهمه مولوی چروه تهم بز سلیمانی و له خزمته مهلا عمیلوره حمانی نوډشی باوکی حاجی ماموستای نوډشه پروانامه ی (اجازه) زانستی گرتووه. مولوی بهر دهمام له گمل زانایانی هاوکات و سمرده می خزیدا پتوهندی هه بووه. به تایبته

سبّارەت بە بنەمالەى شىخ عوسمان ھەست و سۆزىكى زۆرى دەرپرپووە. سەرما
لە سالى ١٣٠٠ كۆچيدا كە نزيكەى سى و چوار سالى دواى مردنى مەستورەيه،
ئەوىش لە دنيا دەرچوو. گۆرەكەى لە گۆرستانى (مقبرەالصحابه) لە دنى
سەرشاتەيه. (بەر تارىخ وفاتش آن قدر كرديم فكر كاسمان "غش" كرد بر مرگ
جناب مولوى)

مولوى يەكێ بوو لەو زاناپانى گمورەى ئەو سەردەمە كە ھەر وەكو
باوەگمورەى پايمەرزى خۆى واتە مەلا ئەبووبەكرى مەسەننىنى چۆرى دەستى بۆ
پێنوسى بردووە و مەبەستەكانى خۆى نووسيوەتەو. مولوى لە زانستەكانى
كەلام و بەلاغەدا زۆر شارەزا بوو. شیعەرە كوردپەكانى ئەو بەشێكى كەم لە
شیعەرەكانى ئەو كە لە ناسىنى شێو و دەسلەلتى شیعرى ئەودا ناییت تەنها
ئەوانە پرچاو كەين.

مولوى دواى تەمەنى ٣٥ سالى لە سۆز و خۆشەويستى مەعنىيدا
دەست بە داوێنى شىخ عوسمان بوو و تا كۆتايى تەمەنى سبّارەت بوو وەفادار
ماوەتەو. شىخ عوسمانیش ئەوى زۆر خۆش وێستوو و ھەميشە ھەوالى
پرسيو. بەشى لە ھۆنراوە جوانەكانيان كە بۆ پەكترىيان ئاردووە ھىشتا ماوە و
ناماژە دەكاتە ھەستە جوان و خەيالە ناسكەكانيان. تەنسىرى شىخ عوسمان و
تەرىقەتى ئەو لەسەر مولوى لە شیعەرەكانيدا زۆر ئاشكرا و پروونە. مولوى
سى كەينى (العقيلة المرضية) و (الفضيلة) و (الفوائى) بە سى كۆرې شىخ
عوسمان پێشكەش كردووە.

نه گهرچی کتیبی شرعیاتی خاتو مستوره له لایه‌نی فیهیموه ناتوانی وه کو کتیبیکی فتوا بناسری، به‌لام له چمنه پروانگمو ده‌توانیسن ناساژی پی بکین و له‌برچاوی خین. په‌کئی له‌وانه نه‌میه که نم کتیبه له په‌که‌مین کتیبانیکه له فیهی شافیهیدا که به تاییمتی به فارسی نووسراوه. نه‌لبت -تا نمو چیگی نه‌من خبرم پی- په‌که‌مین کتیب به زمانی فارسی له شرعی شافیهیدا کتیبی (الحقی) نووسراوه (السهجری) په که له سه‌دهی هشتم له شیراز نووسراوه و نه‌من بز خوم کاری لیکدانهمیم له نمستز بو.

راسته‌که‌ی نموه که نم نامیلکمه له سرچاوه گرنگه‌کانی شرعی زور به‌ره‌ی گرتوه. نووسری نم کتیبه له سر کتیبه سرچاوه‌کان زور شاره‌زا بووه به‌هاسانی توانیویه به‌سر گپروگرفته‌کانی نم جوړه کتیبه تاییمتیانه زال بیت. تمناوت له کتیبه‌کانی حنفی و شیعیش ناگادری بووه و به‌ره‌ی لی گرتوه. نووسری نم نامیلکمه له باسه تاییمتی‌کانی نم سرده‌مه که له نیتو زانایاندا باو بووه ناگادار بووه. به تاییمتی له شرعی شافیهیدا له چمنه کتیبی (توحفی) نیب‌وحه‌جهر و کتیبی (الوضوح) په‌لانه‌برویه کری موسنف و له کتیبی (النهايه) په‌مه‌لی سوودی گرتوه.

له‌بهر نموه نم نامیلکمه به تاییمتی بز مسله شرعی‌کان نووسراوه، که‌متر پروانیشی بووخته سر کتیبه که‌لامیه‌کان و له باسه که‌لامیه‌کانیشی که‌متر بزې چووه. نم کوړته ناوړدانه‌ش له سر باسی که‌لام له‌بهر نموه بووه که له پشه‌کی کتیبه فیهیمه‌کان وا رسم بووه که نووسر کوړتیتیکش سهاره‌ت به باور و عقیده باس کات. نه‌گینا نم کتیبه کارنکی زوری به‌سر

که لام نمبووه.

ندښت لمو سالانه له كوردهواريدا، باسي كه لام زړو به باو بوو. مهـلا
نيښنولـحاج به نيري علامهـي كه لامـي نيري درخستوه. به تايـبـت بـهـمالـهـي
تهـختـمـي له بـواري كه لامـدا زړو شـارمـزا بوون. شـيخ عـمـدولقـادري موهاجـيرش
له بـواري باوړ و كه لام زړو توانا و بهـناوـبانگ بوو و كـتـيـبي (تقريب السـرام)
بدلگهـي نم قسمه. بهـس نـمـر كـتـيـبهـي به تايـبـت له حـوـجـرهـي فـمـقـيـانـدا لمو
سالانه و له دواتـريش دهـخـوتـندرا كـتـيـبي (شرح العقائد تفتـازاني) بوو.

به له بهرچاو كردنـي بهـشي پهـكهـمي نمـر كـتـيـبهـي مـمـسـتـوره و به
هـلـسـنـگـانـدنـي له كـنـار كـتـيـبه كه لامـيه كـانـي مـلـمـوي تاوهـگـوزي به تايـبـت كـتـيـبه
به نـرخـهـكـي «القمينة المرضية» بـؤـمان دهردهـكـوي كه نه تمـنا له باري پـروا و
نـايـنـ كه له باري پـتـچـوون و پـهـوشـتي بابـهـته كـانـيش زړو وهـكو پـكـ دهـچـن.

هـلـبـت خـاتـومـمـسـتـوره له عـلـمـي شـرـع و كه لامـدا، به پـاگـهـي پهـكـيـكي
وهـكو مـولـمـوي ناگـا و دروستـيش نـيـه كه نـيـمه به پـكـ چاو بؤ نمـر دواـنه پـروا نـيـن،
كه پهـكـيـكيـان زانـايـنـكه، كه شـيـر كاري دوهـمـي بووه (مـلـمـوي) و نـمـر پهـكـيـان
شـاعـيـرنـكه كه له نووسـراوهـكـانـي جگـه له شـاوړـدانـيـكي به سـر زانـسـته
نـيـسـلامـيه كـان نمبووه. نهـگـرچـي به بـي سـي و دوو، كـتـيـبهـكـي له جـيـگـاي خـزـيـدا
نـمـرج و باپهـخـتـيـكي زړي هـمـيه.

نهـگـرچـي خـاتـومـمـسـتـوره وهـكو زانـايـيـكي نـايـني نـمـاسـراوه، به لام به
بدلگهـي نمـر كـتـيـبه بؤمان پـروون و ناـشـكـرا دهـچـن، كه له بـواري نـايـني و زانـسـته
نـيـسـلامـيه كـانـيش زانـايـي بووه و لمو بهـحـسانه كه زانـايـاني نـايـني دهـيـكـن دوو

نمبوه و نه گمرچی هلمومرجیکی زۆری له ژيانا دیوه به لām، له کهناری بیره جوانه کانی که له هژنراوه کانی هیناویهتی، کۆمهلگاکهی خۆی له بیر نه بردوه و زۆر هانی داوه نموهی که له بیرومیشتکی به دروستی دهزانی، پیشکشی خهله که ی کا.

مستوره وه کو هه موو ژنیکی به غیرهتی کوود، نهیهتشتوه کۆسه کانی ژيانی لایه می بیروبار، یان لایه می خیاله جوانه کانی تیپه ک و له هیچ ماوهیتکا دستی له بیروپرۆی خۆی نه کیشاوه و توانیهتی تا ناخرین کانی ژيانی به داوین پاکی و سه رهزی، عومری بداته سه. مستوره ژنیکی ناسک خیال بوو و زۆر دلی به ژيانی خۆی خۆش بوو، به لām ژيان جگه له چهند جار نمیش زۆر به کووتی، ناوێکی لی نه دا و جگه له نالهباری، هه دییه کی پتی نه دا. بگه زۆری له پیاوان له کۆسه کانی ژيانا نه تمنها خهلیان له بیر چوو بێ که خودایشان له بیر نه ماوه، بهس تیه دهیین که نه شیره مونه نه خوای له بیر چووته و نه پشتی له کۆمهل و خهله که ی کردوه. به لکو له بیرو نموده بووه، که به بیر و پروا و خودا په رستی خهله که ی یاری بدا و به تاییهت ژنی کوود که به داخوه زۆر جیئاوتر بووه.

مستوره ژنیکی ناسک خیال بوو، به لām نه ناسک خیالی به هزی ناو مییدی و دلسووتان نمبوو، که زۆر له ژنان و پیاوانی دلتاسک له م بابهته بگه به نا پروا بچن و پتیان وایی که له م کووته ماوهی که له ژیانان ماوه دهیی به له زهت و کیف خۆشی راپویرن، و په نا دهته شانی نا پروا. بهس تیه دهیین که نه م ژنه - که دهیی زۆری له پیاوان چاوی لی پروانن - خۆش رابواردنی به نه مه

نمزانیوه که له تمک کسې به لمزمتی نهفسی راپیویږي، بهلکو دلخوښی
مستوره لهمه بووه که بیښی ژنی کورد به مافی خوی گمبشټوره و خوښی
توانیویه خزمتمې به خه لکه خوښمېسته کې بکا.

مستوره زړ به وردی بېری لی کړدوه و زانیویه که په کې له
خاله ناله باره کانی کوملگای کورد، نمزانیی ژناني کورد سبارت به
داب و پرمی نیلام و نایین و پروایه. دهمی همل بنا که هاوجنسی
خوی ناگدار کا تا پروا به شوینی شو شتی به دوردی ده خوا. که له
هم موجه مسمی ژنان به سقافه و به نایین بن، خوښی و سعادت
پرو ده کاته نمری و خه لکه کې پژگار دجن. مستوره به لایمه جوان
نه پرو که دهمی بیښی بېری له ژنان توارو زه حمت و هانیان بو نهمیه
جوانتر بن و خشی زړتر به خویانا کم. که نه گمر خوی گمره کی بوای
-وه کو ژنیکسی دهمه مسمد- دهمی توانی ههمو شو شتانهی که زړی له
ژنان نارمزیانه بیانیت، شو بییت و خوی پی جوان کا، به تاییت که
ژنیکسی جوانکه له و نهمیلانه بووه. له بېری مستوره ژن دهمی زړ
شوی خوی خوشگمره ک بی. و به راستی که لهم بابته مستوره بی
نمونیه و دهمی ژناني کورد چاوی لی پروانن.

مستوره له لای وا نییه که شو ژنانهی بېری لهم شتانه نازانن یان
به دابی نیلامی ژیانان به سر نارین، شو نیر نهمان کافرن و دهمی
خومان له نهمان جیا کمین. هم لهم بابته شموه دهمی شو خوشک و برا
خوښمېانه سرنج دهن که - ههموها که مستوره به دروستی

دهیزانی - دین دهبی بز هه موو خه لکی بیت نه گروپنکی تایبمتی که
خزبان له خه لکی جیاواز دهزانن. بی گومان خودا هه موو خه لکی خوش
دهوی و هه موومان دمکراوی نهوین.

که واپوو به جوانی شارزا بسوین که پیش له زۆری له
موجته ممه کانی تر، کۆمهلگای کورد ژنیکسی وه کو مستوردهی تینا
ژیاوه که زۆر ههولی داوه دین و برپا له موجته ممه کهی دامرزنتی.
به لام دامرزاندنی که له موجته ممه کوردی باوه و مستوردهی وه کو
هه موو زانییه کی شارزا پی واپوو که نایینی نهم خه لکش دهبی له
کهناری بیسروپوا و سه قافهی کوردی، بز پزگاری خه لکه که به کار
بهیتری.

یه کی تر لهو شتانهی که لیره شایانه له سری بچین و له بهر چاوی
خمین نهو به که، لهو سهرده میه که نهم کتینه نووسراوه، زانایانی
شایینی بایه ختیکی زۆریان له نپو خه لکا بووه و له جاپگاینکی به نرخ
بههره مند بووگن. نیه دهینین که چلۆن دمه لاتداران و حا که کان له
عالمه نایینه کان هه بیعتیان دیوه و قسهی نهوانیان له بهرچاو کردوه.
که زۆری لهوانه مان پیشتر له بهرچاو خست.

له نهجامدا دهبی چمند شتی له بهرچاو خمین.

یه کهم نه میه که ههچ کار تک بی ههله و نوکان نییه، نه گهرچی
دههینره کهی زۆریش خۆی پتوه مانوو کردبی یان وهختیکی زۆری به
سریا خایاندبی. نهم کاری نیش له مه جیاواز نییه. نه گهرچی زۆرمان

همل دا شتی به خملکه که مان پیشکش کهین که شایانی پریز و
 حورمستی نهوان بی، به لام نه گمر نوکان یان هه لیمیک چ له باسه کان یان
 له پزیمانه که تعیین دهی بمانه بخشن. به تایبستی که دهرمتی نیمه بۆ
 نووسینی پیشه کی و لیکندهوی نهم کتیبه زلر کورت بسوه. به لکو
 یاریده مان بدهن بۆ جارانی دوایین شتی باشتیر پیشکش کهین. بری له
 وشه کانی نهم کتیبه له وشه کانی بن زلراوهی سنهی واته نه رده لانیین.

نه لبت نابیی نه مه له بیر بهین که نهم کتیبه به یارمستی چند
 کس نووسراوه که هه چهند نیریان بهرم و پزریان لی بگرم، هیچم
 نه کردوه و منه تیانم لمبر چاوه.

یه کهم، دوکتور هادی مرادی که له بابستی چوارچیوهی وتاره که
 چهند نوکهی خسته بهر چاوم. به واتهی مامۆتا هه ژار (تا خوا حمز کا
 پیاویکی نهرم و نیان و نه خلاق باشه)

دووهم، کاکه ماجیدی مردهوخ پۆحانی. زاتیکی زاننا و
 زهحمه لکیش و هونرمه نند و دلهرهم بۆ هه موو کس. هه کس
 دیویمستی خوشی ویتوه چونکه هه کس دیوه خوشی ویتوه.

سپههم، لهیلا دوست و خیزانی خوشمیرستم که نهم کتیبهی چهند
 جار خویند و گویی لی گرت و چهند رخنهی به جینگهی نشانم دا.

چواره، کاک جهمال نهحمه دی نانیین، برادهوی نازیزم که بۆ یه کهم
 جار کتیبهی مستوردهی نشانم دا و کتیبه فارسیه کهی دووساره
 نووسیموه و چهند خالی هه لشی بۆم راست کردوه و هه ژواره

فارسیه کانیچی بۆم ناسیهوه.

پیتنجهم، برای زۆر خوشمویست و نوکته بیتێ کاکم عیرفان فەرشادی
که له وەرگێڕانی چهند لاپهڕه له پێشهکیه فارسیه که به کوردی منی
یارمندی دا.

همرۆها برادهری کوردی زان و دلسۆز کاک عهدنان بهرزهنجی.
و له ئهنجامدا برای پووخۆش و دلنشین کاکه موحه ممهدی
سوێتانیان که زۆریه ی بهشی کامپیوتری کاره که ی گرتنه ئهستۆ.

نعمید نه قشبهندی

بهزهری ۲۷۰۵ کوردی / بههزانی ۱۴۲۶ ی کۆچی مانگی

پیشہ کی نووسہ

به نیتوی خوای ده‌همنده و دل‌توان

همد و سپاسی زلار و بی‌دینه بز نمر خودایه که به واتهی نایمی «اهدنا الصراط المستقیم» رینبری زانایانی پینگای به‌قیمن و رابه‌ری رینسوارانی شریعتی نایینی نیلامه.

خداوند دیوان روز حبیب جهان دار دادار بالا و شیب^۱

شهنشاه رزاق روزی رسان سر تاجداران، کس بی کان

واته: نمر خوداوه‌نده‌ی که ساحیتی پژوی قیامتیه و هه‌موو دنیا چ له به‌ری بی چ له خواری هه‌مووی به نیرادی نمر ده‌گه‌ری، همر نمر خوداوه‌نده‌ی که پژوی هه‌موو کس به دست‌ی نمره و له همر پادشاییک به‌ری‌تره و کس‌ی نمر کسانیه که کسان نییه و بی‌کمن.

و هه‌روه‌ها سلار و پژوی همر به‌ریز و بی‌دینه و بی‌تموار بوون، لاسر بالای نمر تاقه سواره که رینسوارانی قاقری شریعت له هه‌ری شفاعتی نمر تیر

۱ - نهم دور به‌یته هی خاتوو مستورمه

نمېن و نوانه‌ی که له ړنگه‌ی تریقه‌تیش به جېمان و دامار ماونه‌توره، به
پاشماوه‌ی په‌حم و به‌زه‌ی نوره دېنموره سهر ړنگای راستی و دوستی.

محمد شه فرقه‌ی انیا شفیع گناهان به روز جزا

و همدوها سلاو و سلهواتی زور له سهر نولود و نعتوره‌کانی که شه‌می
شعبوستانی خوداوندی نعترس و خوښوېستی باخی «لولاک لما خلقت الجن و
الانس و الافلاك»^۱ «صَلِّ عَلَى الْمُصْطَفَى وَ الْمُرْتَضَى وَ ازواجِهِمْ وَ اولادِهِمْ وَ
اصحابِهِم الوری.

له دواى نه‌مانموره نه‌منی زور تاوانبار و بی‌په‌ره، که دامت به نووسینی
نهم کتیبم کردوه، نیوم مستوریه و ده‌لیم، که هزی نووسینی نهم کتیبه‌ی
«شرعیة الدلالة» نه‌مه بوو که له پوژنکدا که گل‌زله‌ی به‌ختم له بی‌په‌غایی دهوران
کوتوبوه لیږی و شوو‌ش‌ه‌ی هم‌په‌تم به به‌ردی نال‌باری موقه‌ده‌ری پوژگار
شکابوو، و پوژم به وینه‌ی زولفی تازه‌بوکان شی‌ابوو و پوژگارم وه‌کو خوم بی‌سهر
و سامان کوتوبوو و دلم به تیری خمدن‌گی فله‌ک خوینارای مابوو و کوشکی
به‌ختم به ده‌ستی گمردوونی ناله‌بار رووخابوو:

نشسته‌ پریشان و خوار و ملول همی کوکب بختم اندر افول^۲

۱- نه‌گورجی نهم په‌لاینه‌ زور به‌ناروانگه پس به‌لگمیکى زلوی له سهر نیبه و له کتیبه‌کانی سحاح
نماتوره.

۲- نهم په‌ینه هژن‌لوه‌ی مستوریه.

واته: به کزی و لاوازی و دلتهنگی دانیشنبوم و سمیری همساره‌ی به‌ختی
خۆم ده‌کرد که چلۆن به‌رمو خامۆشی و کووژانه‌وه ده‌روا.

هر لمو سرده‌مه‌دا بوو که له‌گه‌ڵ چهند کس له‌ خزمان و ژنانی هاودینی
خۆم دانیشنبوم و قسه‌ی خۆشان ده‌کرد و له‌ هر بایسکه‌وه بۆی ده‌وێشتین،
تا چوینه‌ سهر بایس نایین و شمریمه‌تی حمزومتی موحه‌مه‌دی مستفا -
دروودی خوای له‌ سهر بێ- نه‌گه‌رچی من به‌هریمه‌تی زۆرم له‌ زانسته‌ نایینه‌کان
نییه‌ و له‌م سباره‌مه‌دا خاومن عیلمه‌کی زۆر نیم، و خۆم وه‌کو پێشیمه‌تی نیم
پێگایه‌ نه‌ناسیه‌، و هه‌ڵی جاروبار له‌ خۆمته‌ی نه‌ربایی نیم عیلمه‌ بووگم و له‌
زه‌ریای عیلمی نه‌وان چهند دۆشیمکه‌ نوێیه‌مه‌وه.

تمتع زهر گوشه‌ ای یافته‌ زهر خرمنی خوشه‌ ای یافته‌^۱

واته: له‌ هر کونجیک به‌هره‌یکم وه‌ده‌ست کهوتوه‌ و له‌سهر هر خه‌رمانی
چهن لقیکم چیه‌وه.

وه‌ختی به‌ حه‌قیقه‌ت و راستی گه‌یشتم، دیتم که هه‌موویان لمو گۆه‌پانه‌دا به‌
خۆزایی ده‌خولینه‌مه‌وه. به‌ بێ سێ و دو ده‌ستی ناره‌زوو داوێنی حمز و خۆزایی گرت
و له‌ به‌هری بێ‌دنی بیروپروا خه‌نگاندی. ساتی بۆ خۆم قه‌تیس ما‌بووم و بی‌سرم
لی‌ده‌کرده‌وه که بێم و هه‌موو نه‌و شتانه‌ی که داب و نه‌ریت و نه‌سل و فدرعی
نایینی تیا‌یه‌ که له‌ داری نیهان جو‌دا ده‌بنه‌وه و بپێی لمو فه‌رایزه‌ که
پێ‌تیه‌شاندهری پێ‌تیه‌شیاوانه‌ و پێ‌تیه‌ هه‌موو به‌نده‌یک به‌ جوانی بیزانیت، له‌

۱- تمع هه‌زاره‌ له‌ شاعیری پهل‌مبه‌ری نێزانی سمعیه‌ که له‌ دیوانه‌کی ناوا هاتوه‌

«تمتع زهر گوشه‌ای یافته‌ زهر خرمنی خوشه‌ای یافته‌»

نامیلکه می‌کند بینووسم و لعبر دمتی توانی بنیم. به‌لام لعبر نموه که بو خرم
 له‌م عیلمدا به‌مره‌یکی زۆرم نیه، به یاری و هاورینگایه‌تی، عالمی زۆر زانا و
 دۆستی نوکته‌بیتو که له ناسمانی عیلم و زانستدا وه‌کو مانگیکی جوان
 نه‌دره‌وشیتوره واته مه‌لاحامیلدی دوا‌ری که له زه‌ریای زانیندا گوه‌ره‌ریکی
 نادیاره، نعم کتیبهم تمواو کرد و نامیلکه‌که‌م به کۆتایی هینا و له‌سی بنهدا
 یتکم خست. والله اعلم بالصواب

به نندی یه که م:
باسی نوسولتی نایین

نعم بمنده باس له نوسوولی نایین ده کات. پیویسته همر بمنده یلک له
 بمنده کانی خودای گموره، نسل و فرعی نایینی خوی بناسیت، نه گینا نیمان
 دمرناوا. کما بوو پیویسته هه موو موسولمانی بز زانیی نمو شانه ههول بدات
 و نمو نوسوله بزانییت. نوسولی نایین له ویزه ی نسل گیسراوه تموه، که بریتین
 له پینج شت.

الف) ذات	ب) صفات
ج) مه بده	د) میعاد
ه) نوبوهت	

له دوا ی نمو که زانیت نوسوولی نایین پینج شتن و نه مانه ت به جوانی
 بیست، سزایه که له زانیی ناوهرۆکی نه مانه ش تیبکۆشی و له بنچینه ی نمو
 نوسوله به جوانی شارمزابی. مهه لا، زات واته خودا به په کیه تی و تاقانموه

توانا (بهیتر) گویا (ویژا)

صاحب اراده (نهو کسی لیرادی هدی)

باقی (نهوئی نه مینیتتهو)

یه که میان نهمیه که خودا زیندوو، نه مردوو و نه نهوئی.

آنکه نمرده و نمیرد خداست و آنکه تغیر نهذیرد خداست

واته: نهو کسی که نه مردوو و نامریت هر خودایه و نهو کممش که

نالوگور سریا نایت هر خودایه و بس.

دووه میان نهمیه که خودا زانایه، واته له هه مو شتی ناگاداره.

سمعی^۱ وتوویه:

حاجت موری به علم غیب بداند در چه چاهی به زیر صخره صفا.

واته: خودا له عیلمی غمیهو به نیازی میروولمیکیش دفرانی نه گمرچی

نهو میروولمیه له بن چائی بیت که له ژیر تاشهبردیکی زور سفت و به قووهتا

بیت:

سپهم: (بصو) واته بینهر پمعنی نهو کسی که دهوانی ببینی. بس بهم

معتنا نییه که هر بهم چاره ببینی که نیتش دهینین. بملکو بسو چاره

دهوانی له ژیری خاکیش تهکانی پاخلیسکهی میروولمیکیش ببینی.

چارهم: (حمیع) واته بیسر، نهو کسی که نهیسی. تمنانهت خودا دهنگی

۱ - شاعری که روی نیران که له سدهی ۷ زیاره و «گلستان» و «بوستان» دو کتبی مشهوری

پای میزولمیک که له خوئی بی‌دهسه لاتر هیچ نییه، دهیسی. بهس نه بهم گونجکمه که نیتمه پتی نبیسین.

پینجهم: خودا تموانایه، و تموانا یانی قادر، و قادر یانی نمو کسه‌ی که قودرته‌ی همه. که خودا توانای نمو‌ی همه که پادشایک بینته خوارو و لمر خاکی پروتی دانی. همروها خودا توانای نمو‌یه همه که دهورشیکی بی‌تشی فقیر، بکا به خاوهن زتپکی به توانا و دهرله‌مهند.

ششم: وئا، واته نمو کسه‌ی که ده‌توانی قسه کات. به‌لام نه بهم زبانه که نیتمه همه‌مانه. قورثانی پیروز لهر بایته شاهیدیکی روون و ناشکرایه.

هفتم: خودا ساحیبی نیراده‌یه، واته همرچیکی بوئ ده‌توانی بی‌کات. که دور دنیا و نه‌وانی له وا ده‌ژین به نیراده‌ی «کن» به دنیای بوون و وجودی هیناوه و ده‌توانیش همر وه‌ها به نیراده‌ی «فیکون» هه‌مروی خاته سر عاله‌می نمبوون که لمب‌ینچوونی یعنی ناده‌م و نهم دنیایه نیشانه‌ی نهم قودرته‌یه و همروها نه‌مه که سوقانی پورتوکاو له دوا‌ی همزاران سال، ده‌گاتمه نیشان. هشتم: به‌قاپه واته خودای گموره ده‌مینتیه و هیچ وه‌ختی له کیس ناچیت.

به شوین نه‌مانه نسلی مبدنه: بهم مانایه که خودا نیتمه‌ی له نمبوون هیناوه دنیای بوون و خودا هه‌مور شتیک‌ی له عه‌ده‌مه‌وه خه‌لق کردوه.

نسلی دوا‌یین، می‌عاده که به واته‌ی نایمتی «کَلَّ نَفْسٍ ذَاتُهُ السَّمُوتُ»^۱ نیتمه ده‌مرین و دووباره زیندو ده‌یینوه و پژی حشر و پرد و سرات و میزان

همه‌صوی ده‌بینین.

به شوین نه‌مانه نه‌سلی نویوده‌ته، که نیمان هیتانه به پیغه‌مبیریونی
 حمزرتی موحه‌ممد - دروودی خودای لسمر بی- و پیوسته که بزانیین خودای
 گموره له زمانی حمزرتی ناده‌مموه همتا پیغه‌مبیری یتیمه حمزرتی
 موحه‌ممد^(۹) سدویست و چوار هزار پیغه‌مبیری ناردوده که ناخرین و
 گمورترینان حمزرتی موحه‌ممد، سی‌سده و زیاده له‌مانه^(۱۰) موسول
 بووگن و به نمودواپشیان ده‌لین نمبی. جی‌اوازی نمبی و موسول له‌میه که
 نه‌میان که کتیب و شریعتی نوی بی و به ناردنی حمزرتی جی‌ریل، کتیبی به
 سریا همناردین، به نه‌وه ده‌لین رمسول، و ملی نه‌گمر همر نمو کتیبی که بز
 پیغه‌مبیری پیش هاتوه بز نمیش همر نه‌وه بی و شریعتی تازه‌ی نمبی و بز
 خوی له سر ینگای ره‌سولیکی دیکه بن، بمره ده‌لین نه‌بی. ده‌بی همر
 موسولمانن دان بن به رسالت و نویوده‌تی همه‌وو پیغه‌مبیرانی خودای گموره
 که بز لای یتیمی همناردون که وتوویانه «النبي انسان مبعوث من الحق الى
 الخلق» ناخرین پیغه‌مبیریش بریتیه له حمزرتی موحه‌ممدی مستفا^(۱۱).

نوسری نم کتیبه ده‌لی که زانایانی شیععی نیسامیه لایان وایه که نیمان
 هاردن به ویلایعتی حمزرتی علی^(۱۲) له نوسولتی نایینه^۱، به‌لام زانایانی
 شافیعی نم روانینه به دروس نازان. نوسولتی نایین همر نمو شتانه‌یه که له
 پیشدا یك به یك هیتامان.

۱ - له کتیبه دست‌نویسه فارسییه که چند وشمک له نم بشه‌ی تیک چوریو. به بروای یتیمه نموی
 باش نموسراوه دجی همر نمویه که نورسروه.

به ندى دوره هم:

باسى فوروعى تايين

ئىتەكە كە ئوسۇلى ئايىت زانى، كە بىرىتىن لە ئىمان ھىنان بە خوداى
 كەمۇرە و ئىمان ھارودن بە پىتغەمبىرىونى ھەزرىتى موحەممەد^(ﷺ) كە بىتتىرىن
 پىتغەمبەرە. و ھەتتە ئەمانەت زانى، دەبى ئىمانىمان بى كە ھەزرىتى
 موحەممەد^(ﷺ) خودا بە پىتغەمبەرى، ھەناردوۋىتى بۆ لاي ئىتەك گوناكار تا
 ئىمان بىتىن. ئەو شتەنەي كە ئەو ئەمەرى كەردوۋە ھەمۇى واجىن و لە لاي
 خوداۋە ھاتوۋن. چۈنكە خوداۋەند ئەمەرى ناردوۋە و ئەمەش ناردەي خوداپەرە
 ھەزرىتى پەسول^(ﷺ) مۇرسەلى خوداپە. جىاۋازى كە بەمىنى مۇرسىل بە كەمەرى
 سىن و مۇرسەل لە ئەمەيە كە مۇرسىل پانى ئەمە كەمەي شتە ئەمەرى و
 مۇرسەل پانى ئەمە كەمەيە بۆ لاي كەمەكى دى ناردوۋىانە. بەنا بەمە پروون
 دەپتەمۇرە كە ھەزرىتى موحەممەد^(ﷺ) لە لايەنى خوداۋە بۆ لاي ئىتەك ھاتوۋە و
 دەبى ئىتەك لە ئەنجامى ئەو شتەنەي كە ئايىن و توۋپەتى، زۆر ھەمۇ بەدەين و

همه‌سوی به جوانی نمنجام بدمین.

همروه‌ها دهمین بزانیس که نایینی هه‌زه‌تی موحه‌مه‌د^(۳۱) فروروع و لقسی
زۆری تیتا همه. که دهمی نمونه نمنجام بدمین که بریتین له پینج شت:

یه گهم: نوێژ

دوره‌م: پلژد

سینه‌م: زه‌کات

چواره‌م: هه‌ج

پینجه‌م: جیهاد

چوار له‌مانه به بدمین نمنجام دهمین و کاری بدمین، همه‌لا نوێژ که بریتیه
له وێستانن (قیام) و دانیشتن (قعود) و سه‌جده کردن. که‌وابوو زانیان که نوێژ
کاری بدمینه. به واتهی نایه‌ی «و اقموا الصلاة و لا تكونوا من المشركين»^۱
همرکمی نوێژ نه‌کا له باره‌گای خودا دهری ده‌کمن. همروا که همر بئندمیک به
قه‌ی ئه‌ریابه‌که‌ی خۆی نه‌کا عه‌زاوی ده‌دا. نیتهمش دهمین بزانیس که ئه‌ریابی همر
دوو دنیا خودایه و له ئه‌مری وی نابێ دهرچین که‌واته: «و اقموا الصلاة و اتوا
الزكاة»

رۆژوو که (الصوم)، ئه‌ویش له‌سر بدمینه و کاری بدمینه چونکه ته‌واو
نعمزا و جه‌وارهی ئینسان دهمین خۆیان له ناره‌وا دور بکه‌نوه. همروه‌ها هه‌ج و
جیهادیش کاری بدمینه. وه‌لی زه‌کات کاری بدمین نییه و کاری مالت و دارانیه.
شرعی همر کام له‌مانه به ته‌واوی له جیه‌گه‌ی خۆی دهمینین. انشا الله الوحده

۱- الروم/ ۳۱ «نوێژ بکمن و له ریزی نمونه مەبن که شەریکی بز پەیدا نه‌کمن»

العزيز.

نويز

بزانه که فرعى يه کم له فوروى نايين نويزه که له سى بهشدا باسى
ليده کعين.

بشى يه کم: له بابدى پاکی و ته میزی
بشى دوره م: نهو شانهی بز دهنویژ واجبن و نهو شانهی دهنویژ له
بعين دهن

بشى سیه م: باسى نهو شانهی له نويزدا واجبن.

بهشی یه که م : پاکی

دهبی نینان نومنده خاوین و پاک بیت که یه قیسن بیّنی که له همدس (حدث) و خوین (خبث) و پیسی پاک بوئمه. همدس نمویه که له خردی ناده میزاد پتک هاتوه وه کو بمل (گمین) یا غانیت (غانط) (چپهلی) یا بایک که له مه خره جی نینانوه دپته دهی یان نمو شتانهی وه کو نمون. خوبسیش نمویه که له نینانوه نییه بملکو له غمیری نینانوه تووشی بنیادهم ده بیت. مه لا له دهمبناوا یانی موستراح بایک هملکا و گمیز یا ناوکی پیس و نه جس پاشینی یا لشی کسی به پیسی و نه جسی بی، هر لمو دما که له همدس و خوین پاک بوئمه، پاکی هاتوه ته دی. زانایان و تویانه که له کاتی تهارهت واته پاک بوئمه و دهمبناو چوون دهبی جوژی دابیشی که نه پوو به قیبله بی و نه پشت به قیبله کات.

بهشی دووهم:

باسی نمو شانهی بق دهسنوئژ واجبین

(شرایط الوضوء)

بڙ دسنوڙو چمند تايبه تيمان دهوئ. يه کم نوميه که دهبي به ناوی پاک و
 خاوین دسنوڙو ساز کړت. ناوی پاک برتبه لهو ناوه که پتي نلین ناوی
 زهعفران یا گولاو یان شتی وا. دهبي نو ناوه که دسنوږی پی دهگرن خاوین
 بی و به قهدهری قولتمین (قلتین) بگا و قولتمین شو ناویه که به قهدهر
 نمرج و چاره کي له دریځای و پانای و قولی بگا. نه گمر له کاسیکا که
 موربهع بی، ناوی بهژنن و پری کم دهبي دریځای و پانای و قولی شو کاسه
 به قهدهری پلک زراع و چاره که زراعی بیت. نه گمر ناوه که له عمرزا پی دهبي
 هر وا بیت. ولفی نه گمر ناوه که له عمرزی نمیت واته له کانی و چاوکه یا له
 حمپلی بیت، که دریځای زړه ولفی پانای و قولیه که ی زړد نییه، نه توانین
 نویش به قولتمین دانین. نه گمر بهانوی قولتمین به قورسی بهنگینین
 دهبي به پانسه ولفی بهغداي بگا، که هر ولفی سه دوسی درهدهمه و هر
 درهدهمی پنجادوو حبیبیه و شم حبیبیه برتیه له دهنگه جزینکی نه زړد

کودت و نه زږد دريږي باريک که سر و بني جودا بښتوه.

دروسته به شو ناوه تمهارهت يا دهنويژ بگيرگي يا ليو ناوه بخورگيتو.
 نه گمر شو ناوه به قهدهري قولتمين نهگا، نيشر دهنويژي لږ نايهت. چونکه
 ناري دهنويژ دهي بږ خوي پاک بږ و بتواني پاکيش کاتوه. جياوازي له بعيني
 ناري پاک و ناوي که بتواني پاک کاتوه نه مديه که دهوانين گولاو يان ناوي
 زعفران بنوشينهوه به لام ناتوانين پيسي پي لابين راته ناتوانين شتيگي پي
 خاوين کمين. خدا فرمويي: «و انزلنا من السماء ماء طهورا»^۱ واته: له
 ناسمانوه ناوي پاکمان بږ ناردن که بيخون و شتي پي پاک کمنوه. له مه پښتن
 دهبيتوه که ناوي دهنويژ دهي پاک بږ و خوشي تواني پاک کردنهوي بږ.
 نه گمر بنيادهم له سفير پي که ناوي دس نه کموي تيمه مسموم (تيمم) به
 توژنکي پاک دروسته. که خدا فرمويي: «فتيمروا صعيدا طيبا»^۲ واته
 تيمه مسموم گمن به توژي پاکي سر زهوي. به جياتي دهنويژ و غوسل. تيموم
 بهم جوړه ده کړي، که کږمه له توژنکي خاوين پيني و نيست که ي بهم جوړه که
 نيستم هميه تيموم بگرم له جياتي دهنويژ و بږي له زانايان وتوويانه که دهي
 پيژي نيستم هميه نوږ له سر خوم بهيتم يان موياح کهم. له دواي نه مانه دلي
 دستي بنخانه نير توژه که و ليو دوا مسحي کات. ياني دستي بهيني به توژلي
 له لاي ژوروي دم و چاويوه و لوي بيهيته خوار تا دهگاته چناوکی کابرا.
 نه مه دهي به سوکنايي و نه موني بيکا. ليو کاتيدا که دستي نه عيتيه

۱- الفرقان/ ۴۸ «جا نموا له حوايموه بارانيکي پاک و خلوتشان نارد خوار» (همزار)

۲- المائد/ ۶ «به توژي پاکي سرزوي تيموم بگمن»

خوار، دهبی قامکی گمورهی سخاته بمر کونی لووتی و دوی نه مه دوویاتی
کاتمه و دلی دهستی بهینی به سر توزه کا له دوانا دهستی چهی بهینیتته
دهستی راستیا و دهستی راستیشی بهینیتته دهستی چهیا. بهم جوره که به کم،
کابرا له پشی دهستمه شروع کات و دهستی له سری نینزکی بهینیتته ژوروی تا
نه گاته نانیشکی کابرا له دوا د دهستی بهم یارا بینیتته خوار تا نه گاته سر
نهنگوستی نیوراس. نه جوره تعموم کرده هم بز دمنویژ و هم بز غوسل
کفایت ده کا.

دمنویژیش وا ده گیری که خودا له تورانا فرموده تی: «یا ایها الذین
آمنوا اذا قمتم الى الصلوة فاغسلوا وجوهکم وایديکم الى المرافق و
امسحوا برؤوسکم وارجلكم الى الکعبین»^۱ واته نهی نمر که سانهی باورتان
هیناوه! نویژ بکن و دم و چای خوتان بشورن دهسی خوتان و پاتانیش تا
گوینگ بشورن. دهبی بزانی که پیتیستی دمنویژ نهویه که سونهته رو به
قیبله دانیشن و مزمززه و نیشناق کردن واته ناو به دم و لوتیا بین و له
دوی نه مه پروکاته شوردنی پروخساری بهم جوره که ناوه که به دوو دهستی
هنگری و بیکاته پروخساریدا. دهبی ناوه که لای ژوروی سری واته تونلی
بگریت و تا چنازکی بیت و لهو دوا تا نهم بهرونه یبری گوی (بین الاذنین)
بگریتموه. نه گمر کابرا (کثیرالحمیه) بوو واته پیشی زور بوو، دهبی پروخساره و
زاهیری پیشه کهی بشوا و بمس. نه گینا پیشه کهی خاو و تهنک بوو دهبی دهی
پیش و بنی پیشه کهشی بشوری تا ناوی دمنویژه که به بنی هه موو مووه کاند

بگمري.

نيمت: يه كه مين شعرتي دمنويژه، و نه مديه كه له وهختي ناو هملگرتندا بليت: «نويت رفع الحدث»^۱ له دوا دا ناوه كه پرژننيتته رووخسار، تا نه گاته چناوك. وشه ي نيمت دهبي تمام بيت كه زانايان فرمويانه: «نيت حدث» و دهبي دست به ناخري رووخسار واته چناوك بگات. و نم دوو كارو، واته نيمت و حمزه كمتي دمس دهبي موافيق بن. نه نه مه كه په كم نيمته كه بليت و له دوا دا ناوه كه كمته رووخسار تا. كه ده سنويژه كمته بتال دهبيتموه. زاناياني نيجههاد فرمويانه، نه گمر له كاتي به زوان هيناني نيمتا وشه «حكم» به جي بهيلي و نم وشه به زوان نيت، دمنويژه كه بتال دهبيتموه. چونكه به وشه «حكم» حمزه واته پسي لاناچيت. دهبي س جاري ناوه كه به رووخساريا بهيني كه يه كه مين جاري واجيه و نهواني تري سونمه. له دوا دا دهبي دستي راستي و نينجا دستي چمپيشي بشوري. بهم جزره كه ناو له سري نهنگوستي بتكي تا نه گاته نانشكي. نه ممش دهبي س جاري، يه كه مي واجيه و نهواني تري سونممن. باشتره واته موسته حمزه به قهدهري چوار نهنگوست بانشتر له نانشك بشوا. له دواي شوردي دمس، دهبي دستي تري به سريا بكتشي، واته سري مسح كا. له باره ي مسح سمر چمند رواييتي هاتوره. به به دواي بهي له زانايان به ميتمتي كه دستي تري به مه لاژگيا بيتي. برنكيان پروايان وايه كه لاي كم دهبي يلك بمش له سي بشي سمر بشوري. چمند زانايكي دي دهبتن، شوردي يلك بمش له چوار بشي سمر به ميتمتي، وتوويانه نه گمر كابر ا زور له

۱ - واته: نيمت هيه پسي له لشم لاييم.

خواترس و دهورتش بوو باشره تمواوی سمری بشوړی، چونکه خودای گموره
 فرمویږي: «فامسحوا برؤوسکم و ارجلکم» زانایان وتوویانسه وشه
 «فامسحوا» دهگړیتوره سمر وشه «فامسحوا» که وانه به په همنومنی نهم
 نایسته دهی سمر و پایش بشوړین. بس چونکه شوړدنی سمر بهی دودو نمونی
 دهی بلین مسحی سمر کافیه. مسه لا ژن که «کثیرالشعر» واته قوی زوره و
 لمچکی همیه که لاهردنی له پینج نوږه کا نابی، بۆ نو بهیستی که دهستی
 تیرکا و به سمر مه لاژگیا بیکیتی. باشره نهمیه که دس بهیستی سمر نهم
 شته که به سمریا همیه و به مسح دهستی بیکیتی به دوری تمواو سمریا. له
 سمر پروای معزهمی حنمفی سونته که دس بیکیتی به پستی گوچکهیدا.
 له سمر پروای زانایانی شافیمی نهمه قسیتی دروست نیه. له دواي نهمه،
 نوگهی پا دهگیت. که دهی په کم جار پای راستی و له نهمجام دا پای چپی
 بشوړی. دهی پای بشوړی نه نهمه که مسحی بکا. واجیه که هر پای سی
 جار بشوړگی که په کمین جاری واجیه و نهمانیتری سونته. همروه ها پا، که
 نه جاستی زوری لی نه کموی، باشره سی جار بشوړگی نه گمر پاک بیت. شوړدنی
 په کم جار واجیه و له دوهمین و سینهمین سونته حمزرتی رسولن.
 نه گمر پای کسی پیس بی جاری نهم و دوهم سونته که له نهمپاکی پاکی
 کمو و جاری سینهم واجیه که، به جی نهمین. زانایانی شیعه پیان وایه که
 شوړدنی پا پیوست نییه و هر نهم نایه به دلیل دینن که وشه «ارجلکم» به
 کمره دهوړتن و له زانایانی شافیمی به لاسی مفتح دهیوړتن. شیخ

بمهای^۱ و چندی له زانایانی سونی پروایان وایه که باشره پیاو پای بشوری و مسحی بکشی. جا نیتز جیگی باسه، که نهوهن مسح بی جا غوسل یان یه کهم غوسل بی جا مسح. زانایانی سونی پروایان وایه که نه گمر سری مسح کیتی دهی به دو دستی نهم کاره بکا، دستیکی له روی پا و دستیکی دیش له پشی پا. پس زانایانی شعه لایان وایه که هر هر ناوه که پرووخسار و دستیان پی شورده دهوانی مسحی سر و پایش بکشی. نهم پای و بیره له لای زانایانی سونی بی پایه خه و به قسیتی جوان هلناگری چونکه نهو ناوه (مستعمل) واته یلک بار به کار هیناوه دروست نییه جاریکی دی بز دهسویژ به کار بهتری.

نهو شانوی له دهسویژا به تاییه تی به شمرت گیراون

شمرت تاییه کانی، شمس دانمن

یه کهم: نیته

دوههم: شورونی پرووخساره

سینههم: شورونی هر دو دسته

چوارههم: مسحی سره

پیتنههم: شورونی هر دو پیتیه

۱- ناری بمهای کروی مرحوم مسعود و به شیخ بمعلی ناربانگه (۹۵۳-۱۰۳۱) له زانایانی بناربانگی شیعه که له بمعلیک به دنباها تروه له نیسقههان مردوده و له مشهم نیتز لوده. بشن له کتیه کانی ره کو: «مشرق الشمس و اکبر السعاده» «جامع عباسی» «حبل النین فی احکام احکام النین»

ششم: ترتیبه

دهبی بزانی دسنوژ بهم جوره دهگیری که و ترا. نه نه مه که به کم پای
 بشوژی به دوا دا پووخساری و دهستی بشوژی. به واتهی نایهی قورنان دهبی
 به کم به شوردنی دهست پی کا و له دوایندا پای بشوژی. زوری له موجهه لین و
 زانا نایینه گموره کان وه کو حمزه متی نیمامی غمزالی^۱ و چمند عالمی دیکه
 فرایزی نویزیان بهم ترتیبه نیو برده ده: به کم نه گمر کسی وشه کوفری -
 نعوذ بالله- به زارا هینا دهبی به پهله و به زودی نیستیفار بکا و شهاده بپنی
 به دوا نیو ده دسنوژ بگری نه گینا دسنوژ دهی بهتاله. دووهم دهبی به
 یقین باوری بین که ده سنوژ، فرزی ناسابه. سیهم نهویه که له کاتی
 دسنوژدا عاقل و به هوش پی. چونکه دسنوژ له کاتی مستی و زایه بونی
 عقلا بهتاله و دانامرزی. نه گمر دسنوژی بین جا به کن له مانه پرووی دا واته
 مست بو یا عقلی به زایه چرو، نیت دسنوژ دهی بهتال دهبی. چوارم
 نیته. دهبی به دلیا بیت که ده صوئی نویژ بز خوم مویاح کم. یا نه مه که

۱- نیام مرحوم صدی غمزالی، ناری مرحوم صد کبری مرحوم صد کبری مرحوم صد که له
 سالی ۴۵۰ مانگی له شاری قورس له نیران هارنه دنیا و له ۵۰۵ ههش دنیای بهی هیشته. ۲۸
 سالی بووه که به نازناوی حبالا سلام له مدرسه ی نزامی بهی بغا دهری و قورده بهلام له سالی
 دواینا حمزه شتیکی بهی هیشته و بز مارمیتی ده سال به لغاروی ژیاوه و تا شاخری عمری
 له دنیا و دنیا دستان دوری گمروه. نیامی غمزالی زانایکی زلا پلی بمرز برووه کتبه کانی
 ترانیرانه له میژوری زانسته نیلامیه کان جیگایکی هره بهر بز خزیان دانن. زانایانی کورد زلا
 نم زانا گمروپان خوش ریستوه و کتبه کانیان خرنده و نه و تنانت بهی کیشیان به کوردی
 و مرکزه لوه و نه. کتبه نایه کانی برین له «احیاء علوم الدین» «المصطفی» «الاقتصاد فی
 الاعتقاد» «الانعام عن علم الکلام» «کیبای سعادت»

دهموی حمدهس و ناپاکی له خزم پاک بکه ممو. پینجه مئمهیه که لمو کاته که
 پروخساری دمشوا نیهت بیتریت. همروهها پیشتریش وتمان. نهگمر پیش له
 شۆردنی پروخساره و دهموچاوی، نیهت کات و له دواډا ناوه که بهرژنی، نهوه
 دروست نیه. ششم شۆردنی پروخساره که دهبی ناوه که به بنی پیشی کابرا
 بگات نهگمر پیشه که م و تهنک بیت. بمس نهگمر پیشه که ی زۆر بوو - هر
 بهو جزویه که پیشتر وتمان - نهگمر دهی پیشی بشۆری بمیعتی. هفتهم،
 شۆردنی دوو دهست تا نانیشکه. ههشتم، مسخی سره که به کهترین قهدهر
 دپته دی. نۆهم شۆردنی هر دوو پایه تا گویزنگ. نه زانایانه فرموویانه که
 نهگمر تلیشادی له پا بیت واجیبه که نیوی نمو تلیشاومش بشۆری. دههم
 تهرتیه. به نهر جزوه که پیشتر وتمان واته له پروخساره و شروع دهبی و له
 نهجامدا پای نهشۆری. له وهی نیامولموته قین نیام شه مه دین^۱ و ا حالی
 دهیم که له وهختی دهسوژا پرو به قیبله دانیشی بمس نابی ناوی ده می پرو به
 قیبله داخا. و همروهها نابی ناوی دم و لووتی پرو به خه لکی یا لهر پنگه ی
 موسولمانان داخات. چونکه تهرکی بهشیکی کورت له نهدهب و بهجی نههیتانی
 نهو نهدهبه دهپته هوی دووریونی زۆرزۆر له رهحمتهی خودا. باشته له وهختی
 شۆردنی هر کام له پهله کانی خوی سهلمواتی لهر حمزه هتی موحه مهده^۲
 بنیری. همروهها نیهت نههیتنی که زاهیری پاکه و کات دهبی نیهتی پاکی دل و

۱- نیام شه مه دین ره سلی (۹۱۹ تا ۱۰۰۴ هجری) له شاری قاهره له میسر به دنیا هاتوه.
 پینان دعوت شافعی صهر زۆرمی کتیه کانی لای بلی خویندوه و نیازی به زانایانی دی نه بووه. له
 عمرهیی و تفسیر و حمدهس و نوسل و فروع و زانته عقلیه کان زۆر بهمه بره بوو. کتبه مشهوره
 کهی کتیب (تهایم المحتاج الی شرح المنهاج)

دروونیش له و مروهی شپتان بښتیت و دجی قین و قولی له سر موسولمانان لابات. سونته به د دسنوژگر که له کاتی دسنوژ گرتا هیچ نملی و له پاس و قه کردن واز بښی، هروهها سونته که له پاش تلوو کردنی دسنوژ کهی ده جار سملوات بنیری له سر پتغه مبری معز^(۱) و لمر نال و سحابیشی. نو کسهی سملوات بنیری له دژوی قیامت زور سووک و به راحتۍ نه جاتی دهیت. له کاتی شوردنی پای چپ مستحبیه که سووړی «انا انزلناه» و «قل هو الله احد» بخوښتیت. دجی له دواۍ دسنوژ گرتن دستی بلاو نه کات و ناوی زلریش به کار نهمیت. که شپتان زور حمزی له دژاندنی ناوی به هلمیه. مستحبیه له کاتی دسنوژ گرتا نهم دوعایانه بخوښی بهم تعریبه که دهوژری. له دواۍ شوردنی پروخسار بلیت: «اللهم بیض وجهی بنورک یوم تبیض وجوه و تسود وجوه»^۱ و له کاتی شوردنی دستی راستا بلیت: «اللهم اعطني کتابی بیمینی و حاسبنی حساباً یسراً»^۲ و له وهختی شوردنی دستی چپا بلیت: «اللهم لا تعطني کتابی بشمالی و لا من وراء الظهر»^۳ و له وهختی مسی سراً بلیت: «اللهم حرّم شعری و بشری علی النار»^۴ و له کاتی شوردنی پا دجی بلیت: «اللهم ثبت قدمی و قدم والدي علی الصراط

۱- واته: خودایا لمر دژوی که بهی کس پرویان دوش دجی و بهی کسبش پرویان جی دجی، هیوام بهویمه پروخساری من جی کیمت و له نیو پرویپانا بم.

۲- واته: خودایا نامیلکمی نهمام به دستی راستم بده و حسیب من به هاسانی و راحتۍ کرتایی بښه.

۳- واته: خودایا نامیلکمی نهمام به دستی چپ مده و له پشی سریشم نو نامم پرمده.

۴- واته: خودایا پښت و قوم له ناگر پیارزه.

یوم قتل فيه الاقدام^۱ نیسن حجمر دهلی که نهم حمدیسانه مورسل نین وهلی
نه گمر کسی سرفی بی باشته نه مانه بلیت.

باسی دیکه له باتی بهتالیری دمنویژ

زانایانی شریعت به نمر شانه تسبابی حمدی دهلین واته نمر شانه
که دهنه هوی بی دمنویژی، که بریتین له پنج شت: پدکم خوروج واته
هاتنی وهزی و مزی و با، له بر و پشت، یا گمیز (بول) و چه پدلی (غانط).
هر پدک له مانه دمنویژ بهتال ده کمنوه. پتویسته بزانی که هاتنی وهزی و
مزی پوژوو ناشکینن و غوسلیان پی واجیب نابی بمس دمنویژ بهتال
ده کمنوه. دووهم زوالی عقله، که شیتی بی پان مسم پان بیتووشی و
بیحالی. هر کام له مانه عقل زایه ده کمن و دمنویژ بهتال ده کمنوه. سیهم
دس دان به کسیکه که به تر نامه هر دم بی. نه گمر دس بدا له سوو پان نینوک
پان ددانی، نوه دمنویژ ناشکینن. چونکه نه مانه هیچ کام غمیزه هان نادهن.
بمس دس دان یا پتکوه بوونی نمر نه عزایتر دمنویژ بهتال ده کاتنوه. چواردهم
نوهیه که دس به بر و پشت بدات. جا چ ژن بی و چ پساو بیت. پیتجهم
خونه، که دمنویژ بهتال ده کاتنوه. نووسری کتنبی فعرز و سونمت له م باروه
وتویشتی:

می کند بی گمان وضو باطل

از سیلین هر چه شد نازل

۱- واته: خردلیا لمو پوژه که هممو قدیمی له سر سرات دلمعزی خوت یاری خرم و دایک و بلمس
ده که به قورسی و باشی له سر سرات هملکوبین.

خواب بر متکا و بر مند لمس نامحرم و زوال خرد
 واته: هرچی که له برودواوه بیته دهری دمنویژ بهتال ده کاتمه، هرودها
 خمون بمر بالگه و سرین و به سر فرش و پا دس پی دان و له مسی
 نامحرم و زوالی عقل.
 زانایانی حنفی پیتان وایه که هرچی له بدهن بیته دهری دمنویژ بهتال
 ده کاتمه. وه کو پشانوه و قی کردن پان فسد و جهامدت پان نمر خوینهی که
 له سوزن بیته دهری. زانایانی شافعی بمر قسه باوهریان نییه. زانایانی شیعی
 پیتان وایه که دس به بمر و پشت و نامه حرم دمنویژ بهتال ناکات. بروای
 زانایانی شافعی جگه له ممدیه و نمر قسه و نمر روانگه به لایانوه بایه ختیکی
 نییه و به هیچ دانانری.

بهشتی سیّدهم

لقى ید کدم: نویژ

خودای گمراه له قورناتا له باسی فوروعی نایینا دهفرموی: «ایموا الصلاة و اتوا الزکاة». دبی بزاین که نویژ فرعی نهول له فوروعی نایینه و دهبی به جی بهتری. لیکز لیموی وشه (ایموا الصلاة) واته بهرزو بنهوه یان بهرزی کمنهوه نویژه کانتان لمبر دوعا کردن چونکه له زوانی عمره ب صلاة به مانای دوعاس و له شهریمتی پیغه مبهر^(۳۰) نویژ بریتیه له چمند کاری تاییمتی و چمند قسهی تاییمتی که به (الله اکبر) شروع دهی و به سلودانهوه تمواو دهی. بهنا بهمه نویژ بریتیه له چمند پیوست (شرط) و چمند پروکن و چمند همیشهت و چمند تمبعاژ.

پیوسته کانی نویژ پینج شتن.

پیوستی نهول: پاکیه واته تمهارهت و دمنویژ.

پیوستی دوهدهم: پاکی و خارینی جینگای نویژ و سیال و لمشه.

پنویستی سینه‌م: داپوشینی شرمی ژن و پیاره. جا بز ژن دلی پا و موی
پروخساری نه‌گمر وه دهرکموئ نهمه نویژ به‌تال ده‌کاتمه.

پنویستی چواره‌م: نه‌خواردن و نه‌خوشینومه و همروها دوری له هر
کاری که گفتووتنمه.

پنویستی پینجه‌م: زانینی وه‌ختی نویژه.

نهرکانی نویژ واته نهم شانه‌ی که نویژ به‌وانه پتک دیت، سیانژمن:

یه‌گهم، نیه‌ت: یانی قه‌صد و مهبستی نمنجام و مهبستی فهرز و
مهبستی ته‌عیین. بدم جزوه که بیژی، نیتم همه که نویژی فهرزی سوچ یان
مغریب (نویژی شعوان) یا نهم نویژانی دی به‌جی دیتن. مهبستی نمنجام یان
فعل بریتیه له نویژ وتنمه، و مهبستی فهرز بریتیه له وتنی وشه‌ی فهرز و
مهبستی ته‌عیین نهمه که به جوانی پوون و ناشکرا بی که کام نیتوت ده‌وی.
نه‌گمر ده‌توی به وشه‌ی عارمه‌ی نیه‌ت بیژی ناوا بیژه مه‌لا: «اصلي صلوة
الفريضة هذا العصر يا هذا المغرب»^۱ وتنی نمنلازه و عمده‌دی په‌کمه‌ت له
نیما واجب نیه. نه‌گمر کمینکیش نه‌مه‌ی نهمیزیت نویژه‌که‌ی به‌تال نابیت.
زۆربه‌ی موجه‌هیدان وتوویانه نه‌گمر له وه‌ختی نیه‌ت و (اللهاکبر) وتن دلی
کا‌برا تووشی وازوازی و خیمال بی نهمه نیته‌که‌ی دروست نیه و نویژه‌که‌ی به‌تال
نهمیت. له وه‌ختی نیه‌ت و (اللهاکبر) وتن ده‌بی نهمونده دل و خیمالی پاک و

۱- واته: ده‌موی نویژی عمر یان نویژی شعوان به‌جی بیتن. پیوسته برانده به زوان هینانی نیه‌ت بز
دروستی نویژ پیرست نیه و نییعی قلوب کافی، یان نه‌گمر کمس پیتی خوش بی نهمزان نییته‌که‌ی
به زمانی کردی بیتن. چونکه نییته‌ت بهر له نویژمه نابیری به عمره‌بی بیت.

خاوین بن که چما زوان و دل پیکوه وشه کان دملین. نه لبت عالمی پایه برز
نیامی غم زالی فرمودیتی هر نه مه که له دلا نیت کی و وشه الله اکبر
به دل بینی بمیستی.

دوره م: ته کبیر واته وتنی (الله اکبر): نه گمر کابرا یان به قصد یان به
ههلا نه م وشه به زوان نه هیتی یان وشه که له دلو بهیتی و به زارا نه هیتی،
نویژه که به متال دهیته. یان نه گمر له جیاتی نه و وشه (الله الجلیل) یان
(الله العظیم) بیژی باز نه نوئه به متال نه بیته.

سیه م: راوستانه بۆ خویندنی نویژ (قیام). دهی به جوری راوستی که
زنجیره و مۆرهی پستی به جوانی و ږنکی بۆنی. و نابی پال بهشتیکوه بنی
یان به ملا و بهولا لاره بیت که نه مانه نویژه که به متال ده کمنوه. ههروها دهی
راست و جوان راوستی که پستی کوم نه بیته به شو شرتی کابرا بتوانی، نه گینا
نه گمر کابرا زۆر نه خوش بی و نه شتوانی راوستی دهی به دانیشن نویژه که
به جی بینی که له کاتی ږوگ و سجده به پاسا لاره بیته و شرتی کانی نویژ
به جی بینی. نه گمر نه شتوانی دانیشی واجیبه که به مرو قیله شانی داخات و
به سر نیشاره کات. نه گمر نه خوشیه که به راده یک بی که تمناعت نه شتوانی
برویشی ته کان بات، نیت نویژه که به جوری به جی بینی که بتوانی به زمان
بیژی.

چواره م: خویندنی سوورتهی فاتحه ده، بز کسی که توانای بی نه م
سوورته به خوینتی یان فیری بی دروست نییه به جی نه م سوورته سوورته یان

چهند نایمتیکی دی بخوینى. به لکو خویندنې فعرز و واجیبه، که له په کهایى په کهمى همو نوږى فعرز یان سونهت دهې سوردهتى همده بخوینى و له نوږى فعرزدا به دواى سوردهتى همده له دوو په کهمتى پشدا په کى له سوردهتو کانی قورشان یان چهند نایمتى بخوینى. نه لېمت له واجباتى نوږ نیه. بېس سواوى له سره. نه گمر کسى سوردهتى همده نه خویندې یان نه توانى فیرى بى، دهې به قهدهرى نایاتى شو سوردهت که هفت نایمتن، نایه قورشان بخوینى و نه گمر نه مىشى بز دهس نه کهوت، ده توانى به قهدهرى شو سوردهت ودهى «سبحان الله» بیژت. نه گمر نه مىشى نه توانى دهې هر وا به پاوه پاوه ستى به قهدهرى نوږ کردنک. نه گمر کسى سوردهتى فاتحه بخوینى یان فیرى بېن و په کى له حرفه کانی که بریتین له سه دوچل و سى حرف بگوزى مهلا صاد بکا به سین، بى تردید نوږه کهى به تاله و نه گمر نه توانى فیرى بېن به تال نایت.

پینجه م: روکوعه، دهې نه ونه ده دابنه ویتوه که دلى هر دوو ده ستى بگمن به سرى نه ونوکانى. بز ژنان وایه که ده ستى له یلک بلاو نه کاتوه و هر دوو ده ستى به پالى خوږه بلکینى. و نیمى روکوعى لى بیتى و نه ونه له روکوع بهیتیه که سى جار و به قولى هفت جار و به قولى نیسن هجر زیاده جار (سبحان ربی العظیم و بحمده) بخوینى. ده لىن که له کاتى ژبانى حمزه دى رسول - درودى خوى له سر بى - له روکوع و له سوجدیش (سبحان الله) یان ده گوت، که حمزه دى جیبریل هاته خوار و نم نایتمى نازل فعرمو

که: «فصبح بحمد ربك العظيم»^۱ که به درای نه مه‌دا له پوکوعدا «صبحان رېسي العظيم» بیان ده‌گوت و له سجده‌میشدا ناپه‌تی جوانی «صبح اسم ربك الاعلى» هاته خوارۍ که «صبحان رېي الاعلى» یان بۆ سجده دانا.

شه‌شم: پاست بوونه‌وه واته (اعتدال)، که پاست بوونه‌وه له پوکوعه، به نوعۍ که کابرا به قه‌ده‌ری پلوه‌ستان واته قیام بگمیت، که لاری له زنجیره‌ی پشتی کابرا بکمرۍ. نه نه‌مه که کابرا له خۆرا هم‌وا به سجده بپړوا. ده‌بی له پراوه‌ستانیش دا نمونه‌ی پۍ بچی که بتوانۍ لای کم پور پلک جار وشۍ «سمع الله لمن حمده ربنا لك الحمد» به زلرا بښیت.

حموتهم: سجده‌یه که بۆ خزی چمند فمرزی هیه. په‌که‌م نمونه‌یه که له سجده ده‌بی نمونه‌هه بښی که جاری کم سۍ بار به نمونه‌ی و بۍ پله وشۍ «صبحان رېي الاعلى و بحمده» بخوښۍ. نمونه‌تر پروون کردن و ناشکراکردنی توتله، واته توتل لهو جینگایه دابنۍ که بۆ سجده دانراوه. که نابۍ شتی وه‌کو پروشاک مه‌سه‌لا، سری پشتینکی دریتو له بښی توتل و نمو جینگا بی. هم‌روها ره‌شتی و کلاو بۆ پیاوان یان له‌چکی ژنان که بۆ نوښت کردن به سرا پانه‌کښن نابۍ له بښا بیت. نه‌گهر په‌کۍ له‌مانه له وه‌ختی سجده به توتلی کابراوه بیت نوښت‌ده‌ی به‌تال ده‌بیتمه‌وه. پتوښته حموت جینگای بنیاده‌م له وه‌ختی سجده‌دا، به سجده بن. که بریتین له‌مانه، توتل، دور نه‌ژنزی، دلۍ دمست یانی بمری دمستی له‌گفل نه‌نگوسته‌کانی پای کابرا. له وه‌ختی سجده‌دا ده‌بی باری قورسی نه‌مزای بنیاده‌م کموتته سمر ملی و ملی سری به قه‌ده‌ری که

نه گمر دوو دمنکه ترې سرمابردوو يان قوړه کموتنه ژير توتلی کابرا به يهک
جاری بشره کي. نه گمر قورسی به دهن نه کموتنه مل سر و دمتی کابرا، نهوه
نیر نوږه که ی به تال دیتتهوه. هروها واجیبه که جینگای سجده له جینگای
دانیشتن خوارتر بی، که زانایانی شعریعت ته مه ککونی (تسکن) پی دلتین.
نه گینا جینگای سجده لهوی تر برزتر بی توږی کابرا به تاله.

هشتم: دانیشته له بعینی دوو سجده به دوی سره ملتان له سجدی
پیشو. له وهختی دانیشتن دبی نومنده نهوه و نارام بی که به بی پله و
هوتی بتوانی شم عیاره ته بیژی «رب اغفر لی و لرحمتی و انت
خیر الراحمین» له دوا دا بز سجدی دووهم پروا که نویش دبی هر وایی
که وتمان.

نهم: دانیشته (قعود) بز خوښنی تمحیات. که له ته حیاتی نومول دبی
کابرا پای چپی له ژیر خویا بخوښی و ننگوستانی پای راستی بره راست
داخا و ته حیاتی بخوښی و له تمحیاتی دووه صا دبی هر دوو پای بخوښی
بهم جزه که ننگوستانی به لای چپا پروا و پاژنشی به لای راستا کوی.

دهم: خوښنی ته حیاتی دووه مه که له بپنی خه کینا نیژن و له
نوسخی نیبن حمر له حمزرتی عبدوللای کوی عومر -خوایان لی پازی-
پروایت کراوه، که حمزرت عبدوللای ده فرموی که بز خوم له حمزرتی
پنهم بمر بیست که له نیو نوږه که تمحیاتی خوښ فرموی: «التحیات
المبارکات الصلوات الطیبات لله السلام علیها النبی و رحمته و

برکاته والسلام علينا و علی عبادالله الصالحین»^۱ له دوا دا سه لموات و کماصیت. له کعبه لاجباریش په واییت کراوه که خوږ له زوانی پیغه مېرم بیست که فرمودی: «التحیات الزاکیات لله السلام عليك» همروها له دایکسی نیماندران، حمزرتی عایشیش^۲ درودی خودای لسمر بېر واییت کراوه که له ودهختی نویژدا بڅ خوږ گویم لښ سوو که حمزرت - درودی خوای لسمر بښ- فرمودیان: «بسم الله و بالله، اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمداً رسول الله» بمر جوړی که شیتاګانی نیامی دمیخوړتن.

یازدههم: سه لاوات دانه به شوین تمحیاتا لسمر حمزرتی پیغه مېرم^۳ جا نه گمر کسی خوا له قلمی یان به لمیرچوون بښ، سه لاواتی نمیترا، نمره نویژه کس به تان دمیستوه. کموابو به دوی تمحیات واجیبه که وشه ګانی سه لاوات بیښی.

دوازدههم: سلوردانمړیه. جا چ سلام علیکم یا السلام علیکم بیت جیاوازی نییه و هر دوی دروسته. وټنی وشه «ورحمه الله» سونمه و «و برکاته» نه

۱- البخاری ژماره ۷۸۸ قال عبدالله کنا اذا صلينا خلف النبي صلى الله عليه وسلم قلنا السلام علي جبريل و ميكائيل السلام علي فلان و فلان فالتفت الينا رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال ان الله هو السلام فاذا صلي احدكم فليقل التحيات لله و الصلوات و الطيبات السلام عليك ايها النبي و رحمة الله و بركاته السلام علينا و علي عبادالله الصالحين فانكم اذا قلتموها اصاب كل عبد لله صالح في السماء و الارض اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا عبده و رسوله.

2- موطأ مالك ژماره ۱۹۶ ان عائشه زوج النبي صلى الله عليه وسلم كانت تقول اذا تشبهت التحيات الطيبات للصلوات الزاكيات لله اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له و اشهد ان محمدا عباده و رسوله السلام عليك ايها النبي و رحمة الله و بركاته السلام علينا و علي عبادالله الصالحين السلام عليكم.

فرزه و نه سوننمه. ده‌لین وتنی: «و برکاته» له سلاودانموه‌دا دروست نییه. هر وه‌ها روگمراندن به پاس و چمیدا واجیب نییه و سوننمه. له سلاو داندا نوموی واجیب بیت هر «السلام علیکم» و بمس. چمند شت له نوژوا همبه که نه واجیب و نه سوننمه که له دوایدا دیت. انشا الله تعالی.

سیانزه‌هم: تهرتیه، کابرا ده‌بی بزانی شمرکانی نوژ به چ تهرتیه ده‌بخوینی نه نه‌مه که له پیشا نییه‌تی تمحیات بیتنی یان پیش له روکوع، سه‌جده بری. ده‌بی بزانی که:

یه‌که‌م نیته، دووه‌م راومستانه سیه‌م الله‌اکبره چوارهم فاتحه‌یه پنجم روکوعه ششم نعتیداله هفتم سه‌جده‌یه هشتم جولوسه نهم قوعورده ده‌م تمحیاته یانزه‌هم سه‌لواته دوانزه‌هم سلاو دانموه‌یه.

نوژی خوتنان و نوژی شوان و نوژی سوبح ده‌بی به جه‌ری و ده‌نگ به‌ری بخوینرت و ملی ژن ده‌بی ده‌نگی به‌ری نعتیمو. نوژی نیوهر و عمر ده‌بی به‌مستر و ده‌نگ کورتی بخوینرت. له پینج نوژه واجیه‌کانا ده‌بی کابرا جوژی نوژه‌که‌ی بخوینی که خزی بتوانی گوئی به ده‌نگی خزی بدات. نه‌گینا نوژه‌که‌ی به‌تال ده‌بیتموه.

باسی هه‌ینه‌تی نوژ:

ده‌بی بزانی که هه‌ینه‌تی نوژ به نمو نعماله ده‌لین که له نوژوا واجیب نین و فرزیش نین. وه‌کو وتنی: «سبحان ربی العظیم» له روکوعدا. یان له سه‌جده‌دا که «سبحان ربی الاعلی» بزیژگیت. یان وتنی «سمع الله لمن

حمد» له نيعتبدال يان راست برونه ودا که يان به قسمدى يان له پرووى له
بسرچوون بى و کابرا نمنجامى نندا نوږه بتال ناکات. هروها نه گمر کسى له
پوکړع يان له سجده به تنيا الله اکبر بليت نوه نوږه بتال ده کاتمه. چونکه
نوهى دهى له نوږى فرزدا بيت هه مان (الله اکبر) که نيته، نه گينا نوانى تر
سوننه که نه گمر کسى به قسمدى يان له پرووى هله و سهو ترکى کات نوه
نوږه بتال ناکات به لام له سواوى نوه کم ده کاتمه. و باشته که سر نهماله
به جى به ترين.

باسى نه بهازى نوږه (ابهاض)

به شوين نه مانه نه بهازه (ابهاض): که نه بهازى نوږه برتيسن له پنج شت.

په کم: قونوت

دوهم: راوستان (قيام) بز خوښنى قونوت

سيهم: ته حياتى نوه

چوارهم: دانېشتن بز خوښنى ته حيات (قعود)

پنځهم و شه کانى سه لا واته لسمر پشه مېر^(۱۰) و لسمر نالېش

نه گمر له ته حياتى دوهم نهم شتانهى که وتمان کابرا له قسمدى نهىکا،

نوه تير نوږه کهى دروس نېبه، وهلى نه گمر له بسر نزانين بى نوږه کهى

بتال نابېته. وهلى دهى به شوينى ونى «انک حميد مجيد» له ته حياتى

دوهمدا، سجدهى سهو بيا. به جزره که له دلا نيهت بترى که ده موى

سجدهى سهو کم. و دوو جار سجده بکى. نو دوو جار مش له بسر نوه که

نه گمر ته میاتی نه کرد سهجدمیک بۆ دانیشتنه و به کیکی له بۆ ته حیات. قونوت و سه لاواتیش وایه و دو عای سهجده نه صیه که: «سبحان الٰهی لاینام و لایموت و لایسهو» نیچین هه جمر نه قسه لای دروس نه بووه که نه گمر به قسدی تمرکی کات سهجدهی نابیی.^۱ بزانه که نه گمر له نویژدا په کعاتی زۆرتر به جی بیتی، دهیی له بهر نهووش سهجدهی سهو بیری. بزانه که به بهروای سهزه بهی شافیمی، نویژه فخرزه کان، قونوتیان نابیی، جگه له په کعاتی. دووههم له نویژی سویم به شۆین راومستاندا. بسم له کاتی هاتنی موقه ددر و به لایهک وه کو سیاسالی یان وهبا و تاعوون یان له وهختی ترس له پادشا یا دوژمن، له وهختی ترس و هومیدا، خوتنلنی قونوت له نویژه په نجه کانا دهیته هژی لاچوونی به لا. انشاالله همر وایش دهیی.

۱ - دهقی نووسراوه کئی ابن هه جمر وایه: «و رده بان خلل العمد اکثر فکان الی الجهر احوج کالقتل العمد بالنسبه الی الکفاره»

لقى دروهم:

پژند

پژژوو بریتیه له‌مه که موسولمان تەواوی ئەعزای خۆی چ له پەرواڵت و چ له ناوەرژکا پەسارێزی. پژژوو واجیبه که له قورئانا فرەموویەتی: «کتب علیکم الصیام کما کتب علی الذین من قبلكم»^۱ واتە: «رۆژگ له سەرتان فرەز بووگە، هەروەها لەسەر تۆمەتەکانی پێش نێوەش فرەز بوو» وشە «صوم» بە مانای پارێزە واتە دوورکردنەوی تەواوی لەش و ئەندام.

دەبێ بزانی که پۆژگ لەسەر ئەو کەسە واجیبه که موسولمان بێ و عەقڵی هەبێ، کەوابوو لەسەر کافر و شیت واجیب نابێ. ژنی پۆژگەوان دەبێ له خۆشی عادت (هیض) و خۆشی زەبەستانی (نفاس) خاوی بێ. ئەگەر کەرابێ پۆژگەوان هەر له سەرەتایش پۆژ تا شەو که خۆر ئەنیشێ له خەون بێ و جگە له ماوەیکی کۆرت که بێدار بێتەوه، ئەوه هیچ نوقسانی بۆ پژژوووەکە و پێش نایێ. مەبەست لەو پژژووەی که پەکی له فەرەوی نایێ پۆژگی مانگی پەمزانە. که

پۆژوووه سوننمه کانی وه بمرناکهوی. بهس نهم پۆژوووه واجیبهی مانگی په مەزان
 لیسر کەسی پیتیوار بی بهر شرتهی سفیره کە ی موباح بی و قەدەری مەسافە
 قەسر بگرێتەوه، یان کەسی که ناخۆش حال بی یان پیسری زۆرهان بی واجیب
 نابێ. وهلی له قەزا کردەنوه دهبی بکۆشی و فەدیە ی ناوی نه گەر کەسی له مانگی
 په مەزان^۱ توخنی ژنه کە ی کەوی (نزیکی له گەلیا کا) هم قەزای دهوی هم
 کەفاره ی دهوی. کەفاره که دهبی یان بهندمیک نازاد بکا یان دوو مانگی له سر
 یە پۆژوو بگرێ، یان شەست فەقیری لاکوتوو نان بەدات. نه گەر پۆژگی قەرز
 یان پۆژگی نەز بگرێ، و نزیکی له ئەک ژنیا بکا، باز دهبی قەزای کاتەر بهس
 کەفاره ی ناوی. کەفاره کەش لیسر نهمیه که حورمەتی مانگی په مەزانی
 شکاندوه. نه گەر کەسی به شەوا نیەتی له بیس چوو نهمه واجیب نییه که به
 زمان نیستی پۆژگ بیێ. وهلی دهبی خزی بهاریزی. و دهبی هەموها پۆژگ بی و
 پۆژی دواين دهبی پۆژوو کە ی قەزا کات. وهلی له پۆژگی سوننەت نه گەر کابرا
 نیستی لیسر چوو، به پۆژا نه گەرچی خۆریش دەر هاتبێ، هیشتا دهتوانی نیست
 بیێ. ژنی که له عادهت بی یان زهيسان بی، دهتوانی هەر به شەو نیستی لی
 بیێ و لیسری بهیاندا بپوا و غوسله کە ی جێبه جێ کا. پۆژوو له بهری بهیانمەوه
 دهستی پی دهکا تا نەر وهخته ی پەشی و تاریکی، ناسمان دهگرێتەوه. سوار و
 گەوهی مانگی په مەزان زۆتر لومیه که له م نامیلکەبه جی بگرێ یان نیتە
 بترانین بیلین. سوار و جەزای پۆژگیش خودا دەپاتەوه که له حەدیسی

تودیش هاتووه «کل عمل بنی آدم له الا الصوم و انا اجزي به»^۱ سواری
 پلاژووه سونمته کانی پینجشمه و دوشه مه و عرفه و عاشورا و تاسووعا و
 ایام البیض^۲ به کجار زۆره و له کتیبه گموره کان باسی زۆری لێ کراوه. ههروهها
 پۆژگوانی سواری زۆری له بیره که له کابرای صائم الدهر یانی نهر کسهی
 هه میسه به پۆژووه زۆرتره. وه لێ پۆژووی و یسال (وصال)^۳ حهرامه. چونکه
 پۆژووی سونمت له فروع ناگونسجن و نیتش ده مانموی له م نامیلکمی به
 تایبعتی باس له واجیبات کمن، شرح و لیکۆلینهوی هیچکام له مانه مان
 نه نوویه. به راستیشدا و شۆن سونمتی حهزمتی رهسوێ کهوتن، زۆد فره تر
 له مهیه که به کتیب و شرح تهواری.

-
- ۱- واته: هه موو نیشه کانی بنیاهم بۆ خزیه جگه له پۆژوو که من خۆم جهزای نهده موو البخاری
 شاره ۵۳۷۲ عن ابي هريره رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال كل عمل ابن آدم له
 الا الصوم فانه لي و انا اجزي به و خلوف فم الصائم اطيب عند الله من ريح المسك
- ۲- ایام البیض بریتیه له سێ پۆژی سیانزده و چوارده و پانزده هه می مانگی قه مری.
- ۳- پۆژی و یسال (وصال) نهمیه کمن به بێ نهوه پۆژووه که ی بشکینن پۆژی دواییش به پۆژوو بێ.
 واته دوو پۆژی یان زیاتر هیچ نه خرا که نهمه حهرامه مه گهر بۆ پینغه مبهری نیسلام درودی خوای
 لهر بێ.

لقى سيّهم:

زهكات

زهکات لمر مال واجیب دمی. پیاری باش و به خوا نهمیه که له دانی
 زهکات به پهله بی و لهم بایسته کزتایی نهکا. چونکه دانی زهکات دمیته هوی
 نهمه که مال پر له پیت و بمرهکمت بی و مالیش زیاده بی. بۆ نمونه وتویانه
 که نهم مالی زهکاتی نمداوی، وهکو نهم چیشتمبه که کف و پیسی بانی
 گرتووه. همروها که لابردنی کف و پیسی چیشتمبه کا خاوتین دهکا، به ههمان
 جۆر زهکاتیش مال و حمشیمهت خاوتین دهکا و دمیته هوی زیادهوونی دولتمت و
 دارایی، که خودا فرمودیهتی: «قد افلح من زکیها» واته به پاسی نهم کسهی
 دل و مالی خوی خاوتین کا، پرزگار دمی.^۱

زهکاتی مال بهم جۆریه که:

له همر پینج مسقال نالتون، نیو مسقال، و له سهد و بیست مسقال

۱ - جاریکی دی دوریات دهکمنهمه که بهم کتبه نابی فتوا بمریت پان خملکی هممور شتیکی به
 دروست بزلتن.

نوقره، نیو مسقال، و له بیست و پینج و شتر، کاپوه و شتری، و له سئ سمر
په شمولاخ، دهبن گوتیه که نیرتک و له چل سمر مری، تاقه مریتک به زه کات بدات
تا ببیته هوی پاکی و خاوتنی ماله کهی. له ده خل و دانیشتا گنم و نمو
قوتنه کانیتر به یک له ده واجب دهبن. له میره شدا له خورما و میوژ زه کات
واجیب دهبن، شمیش یک له ده. ماموستای پایمبرز و زانای گموره مهلا
له بویه کری موسه نیفی چوپی فرمویمتی^۱ که توتیش به قوت حسین ده کری
و زه کاتی واجبیه.

۱- زانای پایمبرزی کورد که له ۹۰۹ مانگی له ناوچهی که لاتمرزانی سنه به دنیا هاتوه و له
۹۹۴ له دئی چیم سمر به مریوان کزچی دوابی کردوه. زانیکی نایینی زلد گموره بووه و به
عالمی و فارسی چمند کتیبی باشی همیه. «الروض» «طبقات الشافعیة» «افتاب» «سراج الطریق»
و «ریاض المجلد»

لقى چواردهم:

حج

چوارهمین فرع له فوروعی نایین، هه‌جی مالی خودایه که لهر ههمو
 موسولمان واجیبه، بمر نه به فرزی عین^۱ که له پشدا باسما لئ کرد. که
 نویژ فرزی عینه و به هیچ کاتیکلا لانا بریت و هیچ پروییانویکی لئ قوسول
 ناب. تمنانت له کاتی نه‌خوشی و ناساقشدا به نیشاره‌ی چاویش بی دهی
 بخوینرگیت. رژژگیش فرزی عینه. که فرزی عینه که شمرتی نیسلام و
 جه‌جیلی (توانایی) و قووه‌ی دهی. نه‌مما هه‌ج فرزی که نه‌گهر به
 عه‌میش نیت، دهیته هژی قه‌زا کردن و کفارهی دهی.
 رژیشتن به مالی خودا چمند پیروستیکی دهی که پیروستیه تایمه‌کانی
 بریتین له چوار شت:

یه‌که‌م: نومیه که مسره‌فی چوون و گهرانه‌وی بین
 دووهم: نومیه که به هژی توانای خژی بارگینی یان چارواینکی بژ سه‌فر

۱- لم باسدا خاتره مستوره به پوونگی بلسی لئ نا‌کا و بگره توشی هه‌لمش بریت.

و دهس كموى

سيهم: نوميه كه ريگا نه من و نه مان بى. نه گمر ريگا پر له معترسى بى
يان كابرآ بؤ خؤى و مالى له دوژمن بشرسى شوه نيتير هه جى له سر و اجيب
نابى

چواره: نوميه كه كابرآ بتوانى خؤى به سر بارگينه كه بگري و تواناي
دانيشنى به سريا بى

پسارى خيزاندار دهبى به پرزاي خيزان و خهلكى مالى بؤ سعفر
بپروا و لهش و مالى بهر قهديره بى كه بتوانى نهو بيا و بپريتيه. نابى
خاو و خيزانى به نهو نيازتيكيان بى يان شتيان نهبى بؤ گوزوران و دهبى
خؤيشى لى قهوماو دمس خالى (مفلس) نهبى، چ له وهختى چوون و چ له
وهختى هاتنهو دا. كهوابو هه ج له سر كابرآى (مستطيم) و اجيب
دهبى. نهو بؤلبيه كه هيشتاكه ژنى نههيناوه يان شوى نه كردهوه، نابى
بهبى پرزاي دايك و بابى بؤ هه ج بپروا. له سر ژنيش پتويستى
(استطاعة) و اجيب بهو شمرتى كه نه گمر شوى هيه نهو يش له گهليا
بپروا نه گمرچى كابرآيش فاسق و خرابكار بى. نه گمر شوى نهو، دهبى
مههره ميكي شيرى (رضاعي) يا مههره ميكي خزى و نهبى يان به
زلاوى (مصاهرة) له تهكيا بن كه برتتين له خهزووره نه گمرچى نهو يش
خرابكار و فاسق بى. نه گمر هه مووى نه مانه له هارپتستى ژنه كه
كوتايان كرد، دهبى ژنه كه نهجر و كرتى ريگا بهوان بدات، نه گينا دهبى
خؤى له كمى ماره كا. نه گمر هيج مههره مى دس نه كموى دهتوانى به

یارمستی و له گمڼ چمنډ ژنیکې باش و خۆش ناو بپړوا بڼ حج و نه گمرچي
هیچیانیش مەحرەمی له تەك نەبێ، پزښتنه كەمیان دروسته. لەسەر پیاو
پان ژنی كۆژیش حج واجیبه بپو شەرتە (مستطیع) توانایی بپن و
كەسێ بپن دەمیان بگرن. نه گمر كابراییكیش حجی لەسەر واجیب بوو،
جا بڼ حج نەپزښت تا گیانی دا و مرد، واجیبه كەسێ دواى مردنێ له
جیاتى شو حج بكا. وەختی حجیش بریتیه له مانگی شەوال و ذیقعدە
و ده پزڼی ذیالحجە. زانایان چنگای گەشتنیه كەشیان (میقات)
دیاری كەردوه كه له شام و میسر و مغرب دەبێ جەحفه بپن و له
مەدینه ذوالحلیفە و له نەعامه و یەمەن و یەلمەلم و نهجد و حیجاز
له خۆشئاو و عراق ذات كه ئەمانه عوله‌ما و زانایان ناویان لێ بردوه.^۱
باشتر ئەویه كه هەر له ئەوێ میقاتەوه كابرأ نەحرام بپستن
نه گمرچي تا ناخري میقاتیش جەوازی هەبە. میقاتی عەمرەیش وەك
حج وایه. نه گمرچي عەمره حج نییه.^۲ چونكه حج ویستان له
عمرهفاتى هەبە و عەمره نییهتی. بڼ شو كەسێ نەحرام دەبەستی به
شەرت گیراوه كه به دل و زوانی نیهت بپنێ كه ئەمن نییهتی حج و
نەحرام هەبە له بڼ پەزای خودا. له پاشان دەبێ بپن: «لبيك اللهم
لبيك و سعديك» كه نه گمر تەلبیه كات واتە ئەمانه بپزڼی و نییهتی لێ

۱ - باشتر برانێ كه ئەم شانه لێره به ناو میقاتەوه ناری هێناوه زله به وردی باسی لێ نه كەردوه و
بگره هەلبیش دیا بپن.

۲ - به واتەى زانایانی شافعی عەمرەیش لای كەم بر مستطیع جاری واجیبه. ئەمە جگە له واجیب
پورنی خودی حجە.

نمهیښی نېحرام دانامه زړی. غوسل و خوشژودن بڼ نېحرام سوننمه. هر وړه ها نمو کاته دېته مدهککه پان له کاتي ویستان له عمره فاته سوننمه که غوسل کا. باشته که لمش و سپیالی له نېحرامدا، بونځوخ کا و ژن ده ترانی له نېحرامدا دمی له خغه بگری. سپیالی نېحرام نابی دوراوه بی و پوشینی (ردا) پکی سپی واجیبه. له دوی نېحرامیش سوننمه که دوو په کفاته نویژی نېحرام به جی بینی. نه گمر کوشی (تعین) بی عیبی نیبه. سوننمه که زور تلبیه کا و دهنگی بڼ تلبیه که بهر ز کاتوه. جگه له ژن که دهی به سوکی و نهوه نی و به دهنگی کی زور نارام تلبیه بیژی. وشه کانی تلبیه نه مانمن: «لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَا شَرِيكَ لَكَ إِنْ الْحَمْدُ وَالنَّعْمَةُ لَكَ وَالْحُلُكُ لَا شَرِيكَ لَكَ»^۱ له دوی تلبیه سوننمه که سه لاوات بنیژی بڼ پیغه مبری مزن. هر وړه ها سوننمه که له خوا داوا بکا بینیتی بڼ بهشت و لسی پازی بی و له ناگری جمعه مننه میس بیاریژی. بڼ کسی که نېحرامی بهستوه باشته که هیشتا به عمره فاته نه گمیشته، بپروا بڼ مده که و غوسل کا و له پیگیشدا «لَبَّيْكَ» بیژی و یتته نیو شاری مده که. وهختن مالی که عبهی دی نارا بلیت: «اللَّهُمَّ زِدْ هَذَا الْبَيْتَ تَشْرِيفاً وَتَعْظِماً وَتَكْرِماً وَمَهَابَةً وَزِدْ مِنْ شَرَفِهِ وَعَظَمِهِ مِمَّنْ حَجَّهْ أَوْ اعْتَمَرَهُ تَشْرِيفاً وَتَعْظِماً وَتَكْرِماً وَبِرَأِ اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ فَعَيْنَا رَيْنَا بِالسَّلَامِ»

۱ - البخاري وملايه ۱۴۴۸ عن عبدالله بن عمر رضي الله عنهما ان تلبیه رسول الله صلى الله عليه و سلم لبیک اللهم لبیک لبیک لا شریک لک لبیک ان الحمد و النعمه لک و الملک لا شریک لک

سوننته که له دواى دوعا، له دمرکى بهنى شميه پرواته نيو مزگت و
توافى قودوم نمنجام با که توافى قودوم تايستى به کمىکى هميه
که پته مهککه بو حج کردن که پيش عهرفات سوننته. زانايان پييان
وايه که شو کسهى بو مهکه دهروا نه لمر عيباده و خوداپهرهستى
نيحرام به حج يان عهمره بېستى و برې له زانايان وایان وتووه که
نمه واجييه و سوننت نيه. شو شتانهى تر که تايستيان به حج
هميه، حوالهى ده کمينه کتيبه گموره کان که له م ناميلکه چکوله جگه
له مه جتگای نيه و بو منيش زورت له مه ناکريت.

سلی ختمیش به کار بینی و له هر سیّ جار شُردنه کدا دهبی کافور به کار
 بینی که سونمتی رسولّ القیه. له دوی نه مانه به ناویکی رهوان و سرد که بز
 یه کم جار به کار دیت (غیر مستعمل) مردوه که ناو بکیشی و له دوا له
 کفی کا. نه گمر له دوی شُردنه که شتک له بر یا دوی مردوه که هاته دهری
 پیوست نیبه غوسل و دمنویزه که دوپات کاتمه، جگه له شُردنی جیگه ی
 پیسی. بزانه که شُردنی مردو، نیبمتی ناوی. کواپور دهشکری موسولمان،
 کافر یان کافر، موسولمان بشوری و هر به هزی نه مده که کابرای خنکاو له
 ناوا شُردنی ناوی. واجیه که ژن شووی خزی بشوری، و شویش ژنی خزی
 بشوری. دهبی خاوهی عید و نوکمر، بونده کی بشوری. بر شرتی دستکش
 له دست کات، تا دمنویزه کی بقال نه بیتهوه. نه گمر ژنی له جیگایه کدا مرد
 که لوی هیچ ژنیک نه بو، یان هیچ که سی نه بو که به ژنه مردوه که مه هره
 بی، دهبی تمیه مزمی بکن. بزانه که له هر کام لم شتانه که نیچه باسما لسی
 کرد باسی زرتیشی له سره، بمی نیچه هر بهم نامیلکه چکوله پسه ندما
 کرد تا به خویلفنی نه مه کورته مسئله کان جواو بدرتتهوه. خوا باشتر دهزانی
 کی لمر راستیه.

درو و سلوی خوا له سر ریبرانی پیگای هدایمت و دوستی و
 هروهها سلوی خودا له سر حفرهتی موحه مسعد و دوست و یاران و خزم و
 کاری.

مردوه که به جوانی بشوزن و توارده کمش نمویه که غوسلی مردوه که له
جینگایکی راست و بن همراز و نشینو وه کو چوارایامیک بیان له سهری پاسایی
حه مام دانین و کابرای مردوشوریش دوو دهستکیشی دووراو که خاوین بن بیتنی
و مردوه که لهو جینگایا داینیت و پالی باتموره. له دوادا کابرای مردگشور،
دهستی راستی به شانی راستی مردوه که بیتیت به جزئی که قامکی نیشاره
به پشی ملی مردوه که بکموئ و پشی مردوه کمش پال باته پانی خویموره و
دهستی چمپی چند جار بساوته سکی مردوه که و بیشینلی تا نه گهر پیسی و
شتنکی وای له سکی مردوه که مایتموره، بیتته دهری و له دوادا په کی لهو
دهستکیشانه بگانه دهستی چمپی و تمهاره تی مردوه که بشورئ بهو جزوهی له
وهختی زیندویمتی ده کرا. له دواي تمهاره تی مردوه که، نمر دهستکیشه که، له
دهستی راستی کا و دهنوئی مردوه که بگرت. بهو جزوهی که له کاتی
زیندویمونا دهنوئی ده گرت. جا نمر دهنوئی سونمه. وهلی واجیبه که
قامکی بخانه بیتنی نینو ددانی مردوه که و چند جار قامکی بساوئ تا ددانی
پاک بیتموره. نه گهر مردوه که ژن بن دهنی سر و پروخساری به سر و سمل
بشورئ، نه گهریش پیار بن دهنی سروریشی نهریش به سر و سمل بشورئ و به
شانمیکی ددان گموره، سر و ریشی شانه بکا به جزئی که مووه کانی رزیایگی که
نه گهر چند مووینلا لمر و ریشی مردوه که رزا، دهنی بیتیتته جینگهی خوی.
له دوادا دهنی مردوه که به پشا بیخهفتنی و له پشدا لای راستی بشورئ. له
دوادا لای چمیشی بشورئ و له پاش نهمش به ده صو بیخهفتنی. به هه مان
جزی نمومل لای راست و له دواپشدا لای چمپی بشورئ. له شوردنی په که صلا

که دروسته واته بیژی «نویت رفع حکم الحیض و الجنابة» یا «حکم الجنابة و الحیض» یان «و النفاس». نه گمر به جیاجیا غوسل کات نموش هر دروسته. بری له زانایان وتویانه نه گمر له پیشدا لمشرپیس بوویت و له دواوا تووشی عادهت هاتین دهمی به کم نیهتی غوسلی جنابهت کا و بلیت: «نویت رفع حکم الجنابة و الحیض» و نه گمر پیش له جنابهت تووشی عادهت بووین دهمی له پیشدا نیهتی عادهت بیتی. به لام زانایانی پایمبرز وتویانه، جیوازی نییه که کامیان له پیش بیتی و کامیان له دوا بیتی، هر کامیان له پیشدا بیلیت نموه عمیبی نییه و دروسته. له زمیانی و لمشرپیشا هر وایه.

همروا که له پیشدا وسمان لمسر ژنی زهسان و ژنی تووشی عادهت واجیبه که لمو مامیه که خوینی نمپریتنمونه دهمی غوسل بکا و خوی بشوژی، و دهمی فرزه کان به جی بیتی و دهسکری ژنی تووشی عادهت یان کابرای لمشرپیس، نیهتی پوژووی په مفران هر به شمو بیتی و له پوژا غوسل بکمن. نه گمر ژنیک زمیسانیه که به دریا چور، واته له چل پوژ تیپیری و نمبیته «مستحاضه» نموه نیت پوژگی لمسر فرز و واجیب دهمی.

بهشی دووهم: شوژدنی مردود

شوژدن و کفن و دفنی مردود فریزی کیفایهیه. بزانه که سونمته که دهبی نمو کسوی مرد کس و کاری به چالاکي و به پهله بیتشورن. شوژدنی لمشی مردود به دوو جوړه. جوژی لای کم (الاقل) و جوژی تموار (الاكمل)

لای که می نمویه که به دواي لابردنی چلک و پیسی (حدث و خبث) لمشی

به لؤكيميكي خاويندا و له جيگهي خؤي دايئي و زوو دمنويژهكهي بگريٽ و نويژهكهي بهجيٽيئي. نه گمر لهم كاته‌دا، خويئي پڑايه دهري، نهوه نويژهكهي بهتال ناكا و به هيچ جؤري نايي بم بيانووه نويژ و پڑژگ و نهو واجيپاتي‌تر، بهجي نههيني.

زيماني (نفاس) نهويه كه منال بيته دنيا، كه له شرعا، لاي كهي نهويه كه منال كه داكموي و خويئي له‌تلك خويا بهيني. زؤدترين زه‌ماني زيماني چل پڑژه. نه گمر ژنيك پر موو و كولكن بوو، و زؤدتر له چل پڑژ زيمان بوو و خويئي لي دهات، نه گمر له چل پڑژيش فره‌ري پيچرو، نه‌ويش هر (مستحاضه) ي پي ده‌ئين، و همره‌ها كه له باسي عاده‌تي ژنان دا باسمان لي كرد، واجيپه نه‌ميش ته‌كليفتاي شرعي بفريره بهري وه‌كو نويژ و نزيكي له ت لك شوه‌كيدا. نه گمر له بعيني هم چل شوه‌دا خورنه‌كهي برا، غوسل و نويژ له سري واجيب ده‌بي.

له وه‌ختي له‌شرييسي و عاده‌ت و زيماني‌دا به واتهي قورنان كه ده‌فرموي: «لا يمسه الا المطهرون»^۱ دس دان به قورنان يان نويژ خويندن دروس نيه مه‌گمر وشيك له‌بر پيت و به‌ره‌كەت به زارا بيتي.

بژ غوسلي عاده‌ت هر پڑژي كه بيموي ده‌تواني غوسل كا و خؤي بشؤري بژ نمونه‌ پڑژي سته‌م يان چواره‌م يان پينجه‌م، تا ناخري كه پڑژي پانزده‌مه‌مه. نه‌گمر ژني غوسلي عاده‌ت و جمنابه‌ت، يان غوسلي زيماني و جمنابه‌تي له‌سر واجيب بي، يا نيه‌تي هر دوو به يه‌كمو بيتي و له دوا‌دا غوسله‌كهي بكا

ئىبن حەجر فى مەروئىيەتى: «و الرجل لن يؤخرا» واتە پا بە دۋادا ناخىرت. لە دۋاي دەستىز گرتن بەرە قىبلە پادەستى و لە مەنجهلىكا كە يەك مەن ناوى تىدا جى يىتمە، يەكەم سى قاپ بە لای راستى خۆيدا بكا و بە دۋادا سى قاپىش بە لای چەمى داكا و سى قاپىش پىژىنتىتە سەريا. نىيەتى غوسلىش ناوايە كە «نويت رفع الخبائث» واتە دەمەوى خوس و لەشەيسى لە خۆ لاەم.

ئەگەر ئەو ژنەى كە لە عوزى شەرى دايە يەمەى غوسل بكا دەبى لە نىيەتە كەى دا وشەى (حىض) بىنى و ئەگەر دەمەوى كە لە زەيسانى (نفاس) دەرجى، دەبى وشەى نفاس بىنى. يەكەم دەبى نىيەت بەهتەى بە دۋادا. دەبى ناوەكە پىژىنتىتە سە و شانيا. بۆ ژنىش چوار شت ھەن كە غوسل واجىب دەكەن. لەشەيسى (احتلام) و دەرجىونى مەنى و لە عادەت دەرجىونى و زەيسانى (نفاس). لەشەيسى لە ژنا وايە كەخەونا بىنى كە لە تەك پىارەكا خەوتووە. لە دۋادا لە خەونەكە كە پىدار يىتمە، دەبىنى لەشەيسى بووە. ئەو غوسل واجىب دەكات. دەبى ژن ئەندازەى عادەتى خۆى بزانى. ژنان لە عەمەرى نۆ سالا تووشى عادەت دەبى لە دۋادا كەمترىن ساوەى عادەتى شە و پۆژىكە، و زۆترىنى شەش پۆژ و شەو. ھەروەھا كە زۆرى ژنان عادەتيان وايە كە لە پۆژى ھەفتە مەدا غوسل دەكەن، و ئەندازەى زۆرىش پانزە پۆژە. ئەگەر لەو ئەندازە زۆتر بوو، و بىست پۆژ يان كەمتر، يان زۆترى خاياند، زانايانى شەرىھەت بە ئەو ژنە ئىشۇن، ژنى (مستحاضە) كە ھەرى تەكالىفى تايبەتى دەوى. ئەگەر لەو ھەختەدا يەمەى لە تەك شوو كەى نزىكى كا، ئەو ھەروستە و عەمەى نىيە. دەبى نۆيەكەشى بەجى بىنى و بەم جۆرە پاك يىتمە. لە دۋادا لە بۆنى خۆش و سەل و عەمەىر سەوى

به‌شی یه‌که‌م: شلردنی زیندور

دهبی بزانی که له غوسلدا چمند شت همیه که بز ژن و پیارو دهنه هوی
غوسل واته دهنه هوی نموه دهبی نینسان هموو له‌شی بشۆزی. بز پیارو له‌ش
پیسیه (احتلام) و دهرچوونی «معنی» و پتک‌گمیشتی شرمی ژن و پیارو، واته
نه‌گهر که‌سی به‌که‌سی دیکه کاری بکات که یان «معنی» بیتته ده‌بی یان نه،
هر نمونده به‌پیتته نیو، غوسل واجب ده‌بی. غوسلش به‌م جوړه‌یه که یه‌کم
ده‌بی پیسی و خویس و همدس له هم‌ووی له‌شی بشۆزی و لای بات. له دوا‌دا
به‌م جوړه که بز نوڅه کردن پیوسته ده‌بی نیبیت بی‌نی و دهنوڅه بگری. بری له
زانایانی نایینی وتوویانه که نه‌م دهنوڅه‌ی که بز غوسل ده‌بی بگری‌ت، نابی
نموه پای تیا بشوا، به‌لکو ده‌بی دوا‌ی غوسله که بیشۆزی. نیبسن هه‌جهر و
زۆریه زانایانی نیج‌تیهاد وتوویانه که ده‌بی هر له پیشدا پایشی بشۆزی. که

به نندی سیّهم:

باسی غوسلّ

بمشی یه کهم، شۆردنی زیندوو، و بمشی دووهم شۆردنی مردوو.

بیټی، بمس نییستی نهمه بی که دهرۆم با بکوژریم و شهید بم، نه گمر بکوژی، به شهید ناناسری و له نایین دورره. نهوی واجیه نهمه که به جوانی لسم نهم بپوا بی که دهرۆم و بنده کانی خودا که له زهرای کوفرا قهتیس مازن، رزگاریان ده کهم و هانیان ددهم بهرو خودا و پتغه مبر و ږنگه ی نایینیان پی نشان ددهم. نه گمر نه متوانی ږنگایان پی نشان دم و نه هاتنه سر ږنگای راس، له دوایدا دمس به کوشتن و جیهاد ندهم. به لگه ی دروسی نهم قسه نهویه که کسه له ږنگه ی خودا شمې کا، واجیه نیمام له بعیتولمال و زه کات و سرویتره خمرجی بدات. وهلی نه گمر کسه ی بیوی خوی بکوژی له سر نیمام واجیب نیه خمرجی بدات و وه کو شهیدش ناناسری.

پينجهم جهاده: به راتهى قورنان، «و فضل الله المجاهدين على القاعدين اجرا عظيما»^۱ جهاد پاداشيكي همره برزى لىسره، بۆ كىسى كه له بىر پىزاي خودا و پينجه مېرى خودا له پىگاي نىوانا جهاد بكا و له نىم پىگايا بپروا كه پىگاي نايىنه، و گيانى لى خىلات كا. نه گىر كىسى به نىمان و بپروا، بۆ حىج بپروا، ده پىته هوى رمزا مېندى خودا و پىسروى. جهاديش شىرتى همپه كه واجيبه كابرا نىسلى نايىنى خوى بزانى و فرعى نايىنىش وه كو نوپۆ و پۆزۆ و زهكات و شتى وا به جى بىنى. نه گىر كىسى نوپۆ نه كا و پۆزۆ نه گرى و نىسل و فرعى نايىنى خوى به جى نه پىنى، نىم نىتر جهاد لىسرى واجيب نىپه و جهاديشى لى قىبو لى نايى. نه گىر كىسى به نىسولى نايىن شارمزا بى و فورى عىش به كار

۱- النى ۹۵/ راته: «نەوى له مەيدانى خەزادا بن، له چاو خانەنشەنگان پاداشيكي همره مەزنيان ده راتى» (هەزار)

لقى پيٽنجهڻ:

جيهاڊ